

SESIUNEA ANUALĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE A INSTITUTULUI DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

Sesiunea anuală a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” s-a desfășurat în intervalul 29–31 martie 2017, la sediul din București, str. Henri Coandă nr. 11 (Casa Macca). Ca și în cazul edițiilor precedente, sesiunea a fost gândită să cuprindă rapoarte de cercetare arheologică (anuale sau de sinteză, săpături recente sau mai vechi, dar rămase inedite) și comunicări științifice având drept subiect rezultate ale unor studii interdisciplinare, noi tipuri de abordări metodologice și teoretice în cercetarea arheologică, contribuții ale izvoarelor arheologice la cunoașterea istoriei, toate reunite în cadrul temei, deja consacrate, „Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană”.

Cele 84 de comunicări prezentate, dintr-un total de 87 înscrise în program, au fost repartizate în cadrul a 19 secțiuni: șapte de preistorie, una de generalități și preistorie, patru de epocă greacă și romană, cinci de Ev Mediu, două de arheometrie. Sesiunea din anul 2017 a Institutului de Arheologie s-a remarcat prin depășirea granițelor, nu numai politice (dovedită de participarea arheologilor din Republica Moldova și Bulgaria), dar și ale arheologiei ca disciplină (certificată prin prezența unui număr mare de specialiști de la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București și Departamentul de Cercetare Interdisciplinară – Domeniul Științe al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași).

Sesiunea a fost deschisă prin două comunicări despre legislația și procedurile actuale privind arheologia și patrimoniul cultural din Bulgaria și stadiul actual și perspectivele arheologiei din Republica Moldova. Problemele dezbătute, pe lângă comparațiile foarte utile, au scos de la bun început sesiunea dintr-un cadru îngust care se adresa unui număr foarte redus de specialiști și au situat-o sub semnul interogărilor asupra viitorului acestei discipline, menite să-i intereseze pe toți cei care practică sau au legături, permanente sau ocazionale, cu arheologia.

Grupate sub titlul general „preistorie”, cele mai numeroase comunicări, 37 (36 prezentate¹), s-au caracterizat printr-o mare varietate a subiectelor propuse și a modalităților de abordare. Importante cercetări arheologice, anuale sau grupând mai multe campanii, au fost detaliat prezentate, în cadrul unor abordări complexe (Pasul Prislop din Munții Maramureș, Rovina – *Remetea* și Șesuri – *Dealul Păstaia*, Abri 122 – Cheile Vârghișului, Pietrele – *Măgura Gorgana*, Aurel Vlaicu – *Obreza*,

---

¹ Rezumatele comunicărilor înscrise în program, dar care nu au fost susținute, au titlurile încadrate între paranteze drepte.

Bârsești – *Dumbravă*, Radovanu – *Gorgana a doua*, Păișani – *Cetate*, Bâzdâna – *La Cetate* din România, microzona Orheiul Vechi, Stolniceni și Crihana Veche din Republica Moldova). Lor li s-au adăugat extrem de interesante comunicări centrate pe aspecte vizând materiile prime folosite (disponibilitatea și ocurența silicolitelor, industria materiilor dure animale din situl de la Răzvrata, prelucrarea carapacei țestoasei de stepă, așa cum rezultă din descoperirile de la Icoana și Cheia, identificarea tehnologiei de realizare a ceramicii Cucuteni de la Bodești, metodele de producere a ceramicii preistorice de la Sultana – *Malu Roșu* cu ajutorul investigațiilor imagistice și arheologiei experimentale, analiza pastei ceramicii culturii Gumelnița în zona cuprinsă între râul Olt și Marea Neagră, fragmentele de calcar găsite în ultimele campanii arheologice de la Covasna – *Cetatea Zânelor*). Contribuțiile dedicate rafinării cronologiei, minuțioase și dense ca informație, s-au referit nu numai la anumite tipuri de descoperiri (mormintele preistorice timpurii de la Ostrovul Corbului) sau situri (necropola tumulară de la Silvașu de Jos), dar și la perioade mai largi (sfârșitul eneoliticului din zona Subcarpaților de curbură, sfârșitul manifestării culturale Babadag). Detalierea diverselor aspecte de viață cotidiană (locuirile de pe și de lângă tell-urile arealului Kodjadermen – Gumelnița – Karanovo VI, corelarea datelor obținute prin procedee de cernere/flotare și triere ale unor eşantioane de sediment de la Sultana – *Malu Roșu* cu datele rezultate în urma analizării pieselor colectate macroscopic, studii izotopice asupra faunei care clarifică relația om – animal în neo-eneoliticul din România, contextul și funcționalitatea vetrelor din secolele II–I a.Chr.) sau de comportament funerar (depunerile funerare de la Păuleni, restabilirea biografiei unor piese considerate în mod tradițional ca fiind produse special pentru depunerea în morminte, cu privire specială asupra necropolei de la Cernavodă – *Columbia D*) au oferit perspective de înțelegere originale și bine argumentate. Cunoașterea asupra anumitor perioade a beneficiat de câteva sinteze valoroase (siturile din epoca bronzului din Bulgaria, fortificațiile datate în secolele VI–III a.Chr. din zona de silvostepă a spațiului dintre Nistru și Prut, exploatarea, transportul și comercializarea sării în nord-estul Olteniei, mai ales în epoca fierului). Regândirea unor modele de interpretare demult intrate în literatura de specialitate (conceptele „Bazinul Carpatic” și „Dunărea de Jos” în analiza perioadei de contact între mileniile IV și III a.Chr., identitățile de grup relevate de prezența pieselor de harnașament în secolele X–VIII a.Chr.) a demonstrat cum tiparele pre-stabilite se constituie, uneori, în bariere ale cunoașterii. Două contribuții de numismatică (un tezaur monetar din secolul al III-lea a.Chr. din Republica Moldova și tezaurul găsit în 1998 la Sarmizegetusa) au întregit cu analize precise, foarte bine încadrate în problematici generale, tabloul extrem de variat al comunicărilor grupate în cadrul secțiunilor de preistorie.

Multe dintre cele 18 comunicări (17 prezentate) referitoare la arheologia și numismatică epocii clasice au ilustrat continuitatea remarcabilă de cercetare, uneori chiar în ciuda mijloacelor financiare insuficiente, în situri semnificative ca importanță (sectoarele *Sud* – cercetări arheologice și descoperiri monetare, *Acropolă Centru-Sud* – descoperiri monetare și *Basilica Extra Muros* de la Histria – cercetări arheologice, cele

patru sectoare de la Tropaeum Traiani, poarta de nord și traseul ringului amfiteatrului de la Drobeta, zona dintre pretoriu și *via sagularis* din castrul de la Câmpulung–Jidova, latura de est a termelor militare de la Voinești, descoperirea unui mormânt sarmatic oarecum izolat la Târgșoru Vechi). Vechi descoperiri (Callatis – *Movila Documaci*, cripta creștină descoperită la Constanța la începutul anilor '80, tezaurul de la Măcin – *Suluc*) au fost, de asemenea, reanalizate cu atenție, într-un efort lăudabil de completare a datelor cunoscute din literatura de specialitate. Analiza prin fluorescența de raze X a prilejuit o discuție despre compoziția și unele aspecte tehnologice privind fragmentele de statui imperiale de la Răcari și tabulele municipale de la Troesmis. Descoperiri inedite (o *tessera* de plumb din Dobrogea), noi puncte de vedere în interpretarea unor descoperiri bine cunoscute (miliarii datați în a doua jumătate a secolului al III-lea și începutul celui următor din Moesia Inferior, mormintele sarmatice tumulare din zonele actuale ale Munteniei, Moldovei, Banatului și Crișanei) și o demonstrație a potențialului remarcabil al informațiilor furnizate de fotografiile aeriene (cu aplicabilitate la structurile circulare observate lângă anumite fortificații din Dobrogea) au fost tot atâtea prilejuri pentru discuții bogate în idei, sugestii, argumente.

Un interes pe deplin îndreptățit a fost stârnit de cele 23 de comunicări (22 prezentate) referitoare la perioada Evului Mediu. Indiferent dacă au avut în vedere cercetări arheologice din anul 2016 sau mai vechi, dacă descoperirile au fost de excepție sau nu au depășit nota obișnuită, numitorul comun al contribuțiilor referitoare la cercetări arheologice l-a constituit prezentarea exemplară, ce a devansat cadrul unor simple rapoarte, ancorându-se în problemele de larg interes din arheologia și istoria epocii migrațiilor și Evului Mediu (cercetările arheologice de la București Militari – *Câmpul Boja*, Nădlac – *situl IM*, Sighișoara – *Dealul Viilor*, din așezarea de la Apoldu de Jos, M. 520 de la Alba Iulia, din necropola de la Păuca, cele trei contribuții referitoare la Nufăru – *Trecere bac*, din Cetatea de Scaun a Sucevei, de pe teritoriul României, de la Lipoveni, Costești – *Gârlea*, Căușeni, din Republica Moldova). Prezentarea unor descoperiri a adus completări importante la istoria unui sit (cele două piese de cupru care este posibil să fi provenit de la Orheiul Vechi, posibila dovadă a funcționării unei monetării în Cetatea Severinului) sau a unei zone (tezaurul de podoabe de la Cernica). Rezultatele cercetărilor arheologice au fost comparate cu tradiția istoriografică (biserica cu hramul Sfântului Gheorghe de la Timișoara), completate cu datări radiocarbon (cetatea Feldioara, Curtea Domnească din Târgoviște) sau integrate într-o platformă *software open source* (șiturile din teritoriul administrativ al orașului Isaccea), ceea ce a ilustrat complexitatea și dinamismul arheologiei Evului Mediu din România. Nu au lipsit importante și foarte necesare sinteze (ceramica din secolele VI–VII p.Chr. din spațiul nord-dunărean, depunerea monedelor în mormintele din secolele XI–XIII din Transilvania).

Cele șapte comunicări, grupate în două secțiuni cu titlul „arheometrie”, s-au impus atenției unui numeros auditoriu, prin prezentări de înalt nivel științific ale unor rezultate obținute prin aplicarea unor metode specifice (comparație între vârstele obținute prin datarea cu radiocarbon cu cele obținute prin analiza

dendrocronologică pentru ultimii aproximativ 1000 de ani, aplicarea metodelor de spectroscopie moleculară la studiul ceramicii, rezultatele microscopice, mineralogice și chimice obținute pe fragmente ceramice din situri din estul României aparținând culturii Cucuteni). Lor li s-au adăugat discuții care, pornind de la un anumit caz (cercetările de arheometrie din centrele din Cluj-Napoca, Timișoara și de la IFIN-HH, reevaluări arheometrice în studiul paleoliticului superior din România), au deschis un dialog extrem de stimulat în ceea ce privește viitorul cercetării arheologice din țara noastră.

Liana Oța*

REZUMATE

Arheologia epocii pre- și protoistorice

Cercetări interdisciplinare în situl Abri 122 – Cheile Vârghișului (jud. Harghita) – Marian Cosac, George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DJC Dâmbovița), Daniel Vereș (IS-ER Cluj), Dan Lucian Buzea (MCR Sfântu Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt, Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (FGG București), Alexandru Petculescu (IS-ER București)

Cercetarea arheologică din situl Abri 122/1200 ne oferă date suplimentare asupra atestării Paleoliticului mijlociu în aria carpatică.

În anul 2016, săpătura arheologică s-a desfășurat în profunzimea grotii din extremitatea abri-ului, prin dezvelirea *in situ* a materialului antropoc și colectarea de probe necesare stabilirii vârstei locuirii paleolitice. În cadrul utilajului litic, principalele materii prime în jurul cărora se organizează producția de suporturi sunt cuarțul, bazaltul/andezitul și lăditul/opalul. Dintre categoriile de debitaj, cea mai slabă reprezentare poate fi observată în cazul nucleelor și al suporturilor laminare, urmate de produsele corticale și piesele retușate.

Materialul litic este în asociație cu faună provenind de la erbivore de talie mare (*Bos/Bison*) și medie (*Capra*), canide (*Canis lupus*) și urs (*Ursus spelaeus*). În profunzimea grotii a fost dezvelit un craniu de *Capra ibex* asociat cu utilaj litic și depuneri de ocră.

Mamiferele mici colectate ne indică, pentru intervalul de timp în care a avut loc constituirea depozitului fosilifer (isotopic stage 3), un climat destul de rece (sugerat în special prin prezența lui *M. nivalis* la o altitudine de numai 600 m), prin comparație cu climatul actual, dar în mod evident mai cald și mai umed raportat la perioadele de maxim glaciatic.

În acest stadiu preliminar al cercetărilor arheologice, estimarea vârstei materialului arheologic ridică o serie de probleme. Rezultatele obținute până în acest moment ne plasează la limita metodei radiocarbon. Proba prelevată de la 227–237 cm a indicat o vârstă de >42200 ¹⁴C BP, iar de la 260 cm o vârstă de 37325–35800 cal BP și 45073–41467 cal BP. Mostrele necesare datării, cărbune și os, au fost prelevate doar din concentrații evidente de material arheologic. Vârsta sedimentului de la 250–260 cm a fost estimată la 141±12 ka – OSL și 173±41 ka – IRSL.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: loredanaota@yahoo.com.

Surse de materii prime din Paleoliticul superior: estimarea ocurenței și disponibilității silicolitelor pe Valea Dunării inferioare – Alexandru Ciornei (CI, actualmente IAB)

De multă vreme, studiile asupra materiilor prime utilizate pentru producerea uneltelor cioplite s-au concentrat pe determinarea provenienței celei mai probabile prin tehnici analitice de investigație care să reducă distanța dintre variațiile caracteristicilor sursei și artefactelor. Aspecte mai puțin abordate în aceste studii sunt ocurența și disponibilitatea materiilor prime. În cazul specific al Văii Dunării inferioare, ocurența și disponibilitatea silicolitelor utilizate în siturile paleolitice din această zonă au fost abordate prin investigații de teren (periegheze pe durata unei zile, concentrate în jurul siturilor) și analiza morfometrică a probelor colectate. Perieghezele au confirmat existența silicolitelor în diverse depozite aluviale de pe Valea Dunării: în pietrișurile terasei inferioare la Grojdibodu și Gura Padinii (județul Olt, la sud de Vădastra); în pietrișurile luncii la Poiana și pietrișurile Formațiunii de Frățești la Ciuperceni (județul Teleorman); în pietrișurile Formațiunii de Frățești la Ghizdaru, Bălănoaia, Băneasa, Pietrele (județul Giurgiu); în pietrișurile terasei joase la vest și est de Giurgiu; în pietrișurile terasei superioare la Căscioarele (județul Călărași). Analiza morfometrică (dimensiuni, formă, sfericitate, grad de rotunjire) a probelor colectate a evidențiat faptul că silicolitele au diferite aspecte morfologice: claste foarte rotunjite de dimensiuni medii (6–8 cm lungime) transportate de ape pe distanțe lungi (mai ales la Grojdibodu, Poiana, dar și la Ciuperceni); claste subangulare și subrotunjite de dimensiuni medii (între 6 și 16 cm), care atestă transportul pe distanțe scurte (mai ales la Ciuperceni, Căscioarele, dar și în zona Giurgiu); claste subangulare, subrotunjite și rotunjite de dimensiuni medii și mari (de la 6 la peste 20 cm) ce sugerează transportul pe distanțe mai mari (în depozitele Formațiunii de Frățești din zona Giurgiu). Această cercetare nu doar că a confirmat existența silicolitelor în diferite depozite geologice de pe Valea Dunării inferioare, ci a și măsurat cantitativ disponibilitatea acestora.

Industria materiilor dure animale din așezarea mezolitică de la Răzvrata (jud. Mehedinți) – o reevaluare a vechilor descoperiri – Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Adina Boroneanț (IAB)

Așezarea de la Răzvrata (zona Cazanelor Mici, regiunea Porțile de Fier) a fost cercetată arheologic de către Vasile Boroneanț, în perioada 1967–1968. Potrivit datelor radiocarbon (6645–6434 cal BC), așezarea de la Răzvrata a fost locuită de-a lungul mezoliticului târziu. Autoarele și-au propus să analizeze industria materiilor dure animale, în încercarea de a trasa câteva caracteristici ale economiei specifice comunității de la Răzvrata, începând cu modalitățile de achiziționare a materiilor prime, continuând cu procedeele și tehnicile implicate în confecționarea uneltelor, activitățile în care acestea au fost utilizate și sfârșind cu abandonul sau reciclarea pieselor fracturate. Lotul arheologic este redus numeric, numărând 34 de piese, majoritatea procesate din corn de *Cervus elaphus* (32 piese), alături de o piesă din os și una din canin de *Sus sp.* În cazul cornului – singura materie primă pentru care se dispune de produse și sub-produse ale lanțului operațional și se pot obține date concludente, se observă exploatarea preponderentă (dacă nu chiar exclusivă) a cornului căzut. Un al doilea element caracteristic constă în preferința pentru suporturile conservând volumul anatomic și transformarea lor într-o singură categorie tipologică, respectiv în dălți. În concluzie, ansamblul prezintă puține variabile de natură tipologică și tehnologică, ilustrând o puternică specializare a comunității, aparent orientată spre exploatarea cornului.

Cronologia mormintelor preistorice timpurii de la Ostrovul Corbului (Porțile de Fier) – Adina Boroneanț (IAB), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Clive Bonsall (U Edinburgh), Angela Simalcsik (CCA–ON Iași)

Cercetările desfășurate între 1973 și 1984 în situl pluristratificat de la Ostrovul Corbului, din regiunea Porțile de Fier, au pus în evidență existența a 63 de morminte preistorice, dintre care șapte au

fost atribuite mezoliticului și/sau neoliticului timpuriu. Prezentarea de față face o trecere în revistă a caracteristicilor și a contextului cronologic al acestora din urmă. Datele ^{14}C și valorile izotopilor de C și N obținute pe probe de colagen prelevate din patru morminte le încadrează mezoliticului (trei morminte aparținând mezoliticului mijlociu și unul mezoliticului târziu). Valorile izotopice indică o dependență accentuată de resursele acvatice și confirmă o economie de subzistență bazată pe pescuit, documentată în majoritatea siturilor mezolitice din zona defileului Porțile de Fier.

Prelucrarea carapacei țestoasei de stepă (*Testudo graeca*) în preistorie. Studii de caz de la Icoana (mileniul VIII BC) și Cheia (mileniul V BC) – Valentin Radu (MNIR), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Ioana Daniela Dulama (UV Târgoviște), Valentina Voinea (MINAC), Adina Boroneanț (IAB)

Țestoasa de stepă (*Testudo graeca*) este o reptilă răspândită în regiunea eurasiatică, mai ales în zonele cu un climat stepic. Prezența rămășițelor, atât provenind de la carapace, cât și de la celelalte elemente anatomice printre resturile menajere, ne confirmă că țestoasa a fost consumată din punct de vedere alimentar în acele timpuri. Profitând de forma naturală a carapacei, oamenii preistorici au folosit-o ca recipient pentru diverse produse, dar nu numai. Studiul de față analizează resturile de carapace ce prezentau urme atât de prelucrare, cât și de folosire. Acestea au fost identificate în situl mezolitic de la Icoana (Defileul Dunării), dintr-o perioadă de locuire datată în mileniul VIII cal BC, și în cel eneolitic de la Cheia (Dobrogea), de la începutul mileniului V cal BC.

Studiul a încercat reconstituirea etapelor de prelucrare a carapacei și evidențierea intervențiilor asupra acesteia. În cazul de la Cheia, procesarea carapacei a presupus îndepărtarea plastronului, dar și a rândului de plăci periferale, cu păstrarea doar a celor anterioare. Intervenția tehnologică este minimă, constând în eliminarea părților inutile prin tăiere și, uneori, în fasonajul laturii de debitaj. La nivelul suprafețelor s-au observat reziduuri de diverse tipuri, dar și un grad accentuat de uzură, rezultate în urma folosirii carapacei ca recipient.

De asemenea, urmele de pigmenti descoperite pe carapace au fost investigate utilizând microscopul electronic cu baleiaj (SEM) SU-70 cuplat cu spectrometru, cu dispersie după energie (EDS).

Această prezentare este realizată în cadrul unui grant al CNCS – UEFISCDI, cod PN-II-RU-TE-2014-4-0519.

Cercetări geofizice și săpături arheologice în cadrul sitului cucutenian Stolniceni I. Campaniile 2015–2016 – Stanislav Țerna (U „Școala Antropologică Superioară” Chișinău), Mariana Vasilache-Curoșu (MNIM Chișinău), Knut Rassman (DAI-RGK, Frankfurt/Main), Mariana Sîrbu (MNIM Chișinău), Vitali Rud (IA-ANȘ Ucraina, Kiev), Kai Radloff (DAI-RGK, Frankfurt/Main), Andreea Vornicu-Țerna (MJ Botoșani)

Situl cucutenian de la Stolniceni a fost descoperit de către K. Șișkin la sfârșitul anilor '70. În urma analizei și descifrării fotografiilor aeriene, așezarea de dimensiuni foarte mari, organizată în cercuri concentrice, este denumită Stolniceni I. În 1980, o echipă coordonată de V. Marchevici realizează primele periegeze și sondaje în cadrul așezării. Planul ei este publicat de V. Sorochin abia în 1993. Ulterior, situl este amintit în lucrări semnate de V. Biebaev și M. Videiko. S-a remarcat că situl de la Stolniceni, atribuit etapei Cucuteni B – Tripolie C1, ar putea avea o suprafață de 80–100 ha. Conform dimensiunilor, acesta este cel mai mare sit cucutenian cunoscut astăzi pe teritoriul Republicii Moldova.

Campaniile din anii 2015–2016 au marcat reluarea cercetărilor. Astfel, în 2015 a fost realizată scanarea geomagnetică a unei porțiuni din situl eneolitic și au fost trasate două sondaje arheologice de mici dimensiuni peste anumite anomalii, în vederea obținerii materialului arheologic pentru încadrarea

cronologică relativă și absolută a sitului; prelevarea unor probe de sol; identificarea stratigrafiei, adâncimii și gradului de conservare a complexelor antropice.

Scanările geomagnetice au cuprins o suprafață totală de circa 22 ha, fiind cercetată periferia de est a sitului, precum și spațiul adiacent. Lucrările au fost realizate cu ajutorul unui magnetometru SENSYS cu 5 sonde FGM 650 B, combinat cu un GPS Leica GS09.

Cercetările din anul 2016 de la Stolniceni au fost realizate conform datelor oferite de planul geofizic. În cadrul acestei campanii au fost investigate mai multe tipuri de anomalii din partea de nord-est a sitului: șanțurile concentrice din jurul așezării; unul dintre drumurile magistrale de acces; un cuptor de ars ceramica și o groapă din partea centrală a sitului. Astfel, au fost deschise patru secțiuni, însumând peste 150 mp.

În urma cercetărilor a fost recuperată o cantitate importantă de ceramică, plastică, piese litice și din os.

Date preliminare privind analiza arheometrică a ceramicii Cucuteni din situl de la Bodeștii de Jos – Cetățuia Frumușica (jud. Neamț) – Florica Mățau (DCI-DS, UAIC Iași), Roxana Munteanu (MJ Buzău)

Analizele arheometrice aplicate în analiza artefactelor ceramice contribuie la nuanțarea și completarea informațiilor tipo-cronologice și contextuale oferite de metodele arheologice. Investigarea microstructurii, a compoziției chimice și mineralogice a ceramicii reprezintă etape necesare pentru înțelegerea tehnologiei de realizare, a funcționalității și distribuției diferitelor categorii de vase, precum și pentru identificarea posibilelor surse de materie primă.

Lucrarea prezintă rezultatele preliminare ale unor analize arheometrice realizate pe ceramică Cucuteni (pictată, nepictată și Cucuteni C) din situl de la Bodeștii de Jos – Cetățuia Frumușica (jud. Neamț), care au avut ca scop identificarea tehnologiei de realizare a ceramicii. Selectarea fragmentelor ceramice care provin din cercetările arheologice recente (2011–2012) s-a realizat ținând cont de caracteristicile vizibile și de tipologia specifică pentru fiecare categorie ceramică analizată. Analizele noastre au urmărit caracterizarea structurală și texturală, precum și determinarea compoziției mineralogice și chimice, pentru stabilirea principalelor categorii de pastă întâlnite în această așezare.

Pentru caracterizarea structurală și texturală, precum și pentru determinarea incluziunilor de dimensiuni mai mari au fost realizate secțiuni subțiri, care au fost analizate cu ajutorul microscopului optic în lumină polarizată. Identificarea gradului de vitrificare a pastei și determinarea compoziției chimice s-a realizat prin utilizarea microscopiei electronice de baleiaj (SEM) cuplată cu analiza dispersivă de raze X (EDX), în timp ce pentru examinarea compoziției mineralogice s-a utilizat difracția de raze X (XRD).

Util, frumos sau ritual? Biografia unor piese de inventar funerar – Raluca Kogălniceanu (IAB)

Comunitățile preistorice obișnuiau să-și trimită membrii, pe ultimul drum, însoțiți de numeroase obiecte, de la ceramică și oase de animale până la piese de podoabă și alte artefacte, cum ar fi uneltele de piatră șlefuită sau cioplită, figurine de lut etc. Mormântul era presupus a fi locul de odihnă al defunctului, dar și destinația finală a obiectelor care îl însoțeau. Analiza pieselor de inventar funerar se axează, în general, pe tipologii, cantitate, întrebarea dacă piesele sunt determinate de sexul defunctului și cum ajută ele la crearea identității acestuia. Mai rar, studiile se axează pe răspunsul la întrebarea dacă respectivele obiecte au fost create special pentru depunerea lor în morminte sau au fost folosite anterior. Analiza contextelor funerare neolitice și eneolitice din România a arătat că, în ciuda teoriei tradiționale conform căreia cele mai multe obiecte erau special create pentru a fi folosite ca inventar funerar, în realitate, ele au avut o biografie proprie înainte de acest moment final. Cel mai lung lanț de evenimente din biografia unui obiect identificat până acum aparține pieselor de podoabă din *Spondylus*, care au trecut prin confecționare, comerț/schimb pe distanțe mari, utilizare, reparare și transformare (sau ambele),

utilizare și depunere. Un alt tip de obiect, cu o biografie medie, este unealta de piatră șlefuită, care poate să fi trecut prin comerț/schimb pe distanțe medii, confecționare, folosire, reparare, re folosire și depunere în context funerar. Pe de altă parte, par să existe și obiecte cu o biografie foarte scurtă, și anume cele confecționate special pentru evenimentul înmormântării. Un exemplu în acest sens pot fi vasele și figurinele de lut arse prost, indicând că, de la început, s-a mizat pe un foarte scurt interval de folosire a lor. Comunicarea va revizui datele cunoscute, cu o privire specială asupra inventarului funerar din cimitirul neolitic târziu aparținând culturii Hamangia de la Cernavodă – *Columbia D.*

Pietrele – Măgura Gorgana. Campania 2016 – Meda Toderaș (IAB), Svend Hansen, Katrin Beutler (DAI – Eurasien Abteilung, Berlin)

Cercetările arheologice din tell-ul de la Pietrele – *Măgura Gorgana*, jud. Giurgiu, s-au axat pe cercetarea de teren propriu-zisă, pe prelucrarea și analizarea materialului arheologic, precum și pe cercetarea interdisciplinară.

Pe tell, activitatea de cercetare s-a desfășurat în două suprafețe (B și F). În așezarea plană din jurul tell-ului au fost deschise două suprafețe la vest de tell (N5 și N6) și o suprafață la nord de tell (P16H).

În suprafața B, cercetarea a continuat în partea sudică, finalizându-se astfel documentarea sistemului de construcție a complexului identificat în campaniile trecute. Cele 11 gropi de par, cu pietre dispuse împrejur pentru susținere, au fost documentate și secționate. Curățarea profilului sudic pentru fotografie și desen a dus la descoperirea unor noi vase ce întregesc inventarul structurii incendiate cercetate în campaniile 2005–2006. Merită menționat vasul cu protomă zoomorfă. În suprafața F s-a cercetat structura arsă identificată în campania anterioară. Astfel, pe o arie de aproximativ 60 mp, au apărut bucăți masive de chirpici ars, provenind de la dărâmătura unei structuri de locuire. Unele bucăți de chirpici prezentau urme de bârne și lemne lucrate. Au fost dezvelite parțial limita nordică și cea sudică, complexul dezvoltându-se spre est și spre vest. Chiar dacă cercetarea acestei structuri nu este finalizată, au fost evidențiate unele elemente funcționale și zone de lucru. Astfel, concentrări de vase întregi și întregibile au fost cercetate și recoltate. În secțiunea H, au fost identificate și documentate cinci morminte de inhumație, oase umane singulare, precum și o structură de chirpici ars în partea estică a suprafeței. Printre bucățile de chirpici au fost găsite vase întregi și întregibile, greutăți din lut, oase de animale, pietre etc., material ce poate fi încadrat în cultura Gumelnița. În ceea ce privește mormintele, doar două au avut inventar, ceea ce a permis atribuirea unuia epocii bronzului, iar a celuilalt culturii Gumelnița. Suprafețele N5 și N6 au fost deschise la vest de tell, încercându-se delimitarea locuirii neolitice identificate în zonă în campaniile 2012–2013. În suprafața N5 au fost identificate și cercetate două complexe: un mormânt de inhumație și un cuptor cu groapă de alimentare și structură de pietre. Materialul recoltat indică încadrarea acestora în Evul Mediu timpuriu (secolele VIII–IX p.Chr). La decaparea suprafeței N6 a fost cercetat un mormânt de inhumație puternic afectat de lucrări agricole. Cercetarea acestei suprafețe va fi finalizată în campania 2017.

Din diverse contexte arheologice au fost spălate și analizate eșantioane de sol, pentru identificarea resturilor faunistice ihtiologice. Au fost colectate probe de sol pentru analize sedimentologice și arheobotanice și bucăți de lemn și cărbune pentru datarea cu radiocarbon și analize dendrocronologice.

Considerații privind locuirile „off-tell” din cadrul culturii Gumelnița. Studiu de caz: Sultana – Malu Roșu – Cătălin Lazăr (MNIR), Theodor Ignat (MMB), Valentin Parnic (MDJ Călărași), Mihai Florea, Ionela Crăciunescu (MNIR), Vasile Oprîș (MMB), Mădălina Voicu, Emil Dumitrașcu (MNIR)

Cercetările din ultimii ani, din cadrul necropolei preistorice din vecinătatea tell-ului de la Sultana – *Malu Roșu*, jud. Călărași, s-au concentrat pe identificarea limitei estice a zonei funerare, ca și a unei locuințe incendiate gumelnițene C1/2014.

Construcția respectivă prezintă majoritatea caracteristicilor constructive și arhitectonice specifice locuințelor gumelnițene din perimetrul așezărilor de tip tell. Cercetările din această campanie au condus la dezvelirea întregului nivel de distrugere al locuinței C1/2014. Dimensiunile acesteia, pe baza caracteristicilor planimetrice ale nivelului de distrugere, sunt de cca 12 × 10 m, forma fiind rectangulară neregulată. Evident, respectivele dimensiuni ne indică doar distribuția nivelului de distrugere, modul în care construcția s-a prăbușit și amprenta nivelului de chirpici ars, nu dimensiunile reale ale acesteia. Distrugerea se prezintă sub forma unor blocuri masive de chirpici de mari dimensiuni, provenite probabil de la pereți, dar și a unor fragmente de dimensiuni mai mici, provenite tot din structura constructivă. Inventarul recuperat din nivelul de distrugere nu este spectaculos și constă în piese de silex, greutatea de lut, fragmente ceramice și oase de animale.

Prezentarea de față va lega datele obținute la Sultana – *Malu Roșu* cu cele disponibile pentru alte cazuri similare din arealul Kodjadermen – Gumelnița – Karanovo VI, în vederea identificării unor constante privind locuirile „off-tell” eneolitice.

Această prezentare a fost realizată prin programul Parteneriate în domenii prioritare – PN II, derulat cu sprijinul MEN – UEFISCDI, proiect nr. 338/2014.

Procedee de prelucrare a datelor și materialelor rezultate în urma operațiunilor de flotare și triere. Studiu de caz: Sultana – Malu Roșu – Mihaela Golea (CI, actualmente în proiect IAB), Valentin Radu (MNIR), Adrian Bălășescu (MNIR, actualmente IAB), Cătălin Lazăr (MNIR)

Mare parte a artefactelor sau ecofactelor „clasice” descoperite într-un sit arheologic sunt reprezentate de fragmente ceramice, piese de metal, litice sau din materii dure animale, resturi faunistice etc., care, alături de diversele structuri identificate (locuințe, vetre, morminte ș.a.), construiesc imaginea realităților din trecut, dublate de interpretări, teorii sau clasificări statistice. Există, însă, o serie numeroasă de artefacte sau ecofacte de dimensiuni mici, ce nu pot fi observate sau colectate din săpătura arheologică. De aceea, recoltarea sedimentului provenit din diverse structuri arheologice, pentru cernere sau flotare, reprezintă un demers mai mult decât obligatoriu pentru o cercetare arheologică modernă.

Prezentarea de față va investiga rezultatele obținute în așezarea de tip tell de la Sultana – *Malu Roșu* (cultura Gumelnița), în urma operațiunilor de cernere/flotare și triere ale unor eşantioane de sediment colectate dintr-o serie de locuințe, precum și corelarea datelor obținute în urma acestor proceduri cu cele rezultate în urma analizării artefactelor și ecofactelor colectate macroscopic din sit.

Această prezentare a fost realizată prin programul Parteneriate în domenii prioritare – PN II, derulat cu sprijinul MEN – UEFISCDI, proiect nr. 338/2014.

Identificarea metodelor de producere a ceramicii preistorice cu ajutorul investigațiilor imagistice și a arheologiei experimentale. Studiu de caz: Sultana – Malu Roșu – Theodor Ignat (MMB), Roxana Bugoi, Florin Constantin (IFIN-HH), Cătălin Lazăr (MNIR)

Scopul acestei prezentări este acela de a explora diversele metode de producere a ceramicii preistorice cu ajutorul investigațiilor imagistice (radiografie și tomografie), dublate de arheologia experimentală.

Abordarea autorilor are la bază date arheologice concrete despre producerea ceramicii, obținute prin observații macroscopice în ceea ce privește *chaîne opératoire*, dar și dezvoltarea unor modele experimentale și demonstrative. Metodele combinate (analiza imagistică și arheologia experimentală) au potențialul de a confirma sau respinge o mulțime de ipoteze actuale în ceea ce privește ceramica eneolitică.

Una dintre componentele proiectului de arheologie experimentală de la Sultana – *Malu Roșu* a fost încercarea de a recrea ceramica eneolitică, pe baza datelor din cercetările autorilor în situl gumelnițean de tip tell. De-a lungul anilor, au fost experimentate diferite tehnici de modelare la mână a vaselor, cum ar fi ridicarea dintr-o singură bucată de lut, modelarea din colaci, dar și folosirea tiparelor.

În continuare, atât vase experimentale, cât și vase gumelnițene veritabile au fost supuse unor analize imagistice de tip tomografie sau radiografie. În cazul radiografiilor, a fost calibrat echipamentul cu setări deja folosite și de alți cercetători, dar, de asemenea, au fost experimentate și alte configurații, iar rezultatele au confirmat așteptările. Imaginile obținute, atât pe vasele experimentale, cât și pe cele arheologice s-au dovedit a fi comparabile și s-a reușit identificarea în acest fel a tehnicilor de producere.

Acest tip de analiză s-a dovedit a fi o excelentă metodă de investigare non-intruzivă a ceramicii preistorice, cu reale beneficii mai ales pentru vasele descoperite întregi.

Această prezentare a fost realizată în cadrul unui grant finanțat de CNCS/CCCDI-UEFISCDI, proiect nr. PN-III-P3-2.1-PED-2016-0742, din cadrul PNCDI III.

Ceramica Gumelnița de pe teritoriul României: surse de lut și rețete de pastă – Vasile Opriș (MMB)

Ceramica culturii Gumelnița (cca 4550–3900 î.Hr.) a fost studiată pentru prima dată la începutul secolului XX. De atunci și până în prezent, au fost scrise numeroase rapoarte de săpătură, articole și studii care cuprind descrieri detaliate și observații cu privire la caracteristicile stilistice și tipologice ale ceramicii. Abordările tehnologice privind analiza pastei sunt relativ noi, iar metodele utilizate au variat de la analize macroscopice realizate de arheologi, la analize de laborator efectuate de specialiști în domenii precum geologie, chimie sau fizică.

Scopul acestei comunicări este de a prezenta o analiză a pastei ceramicii culturii Gumelnița din România, bazată pe date mai vechi și mai noi adunate din situri cuprinse între râul Olt și Marea Neagră. Observațiile privind sursele de lut preferate de olarii gumelnițeni vor fi realizate la nivel de așezare, prin prezentarea unor studii de caz, în care eșantioane ceramice au beneficiat de analize arheometrice pentru determinarea provenienței argilei (Bordușani – *Popină*, Brănești, Hârșova – *tell*, Măgura – *Bran*, Pietrele – *Măgura Gorgana*, Sultana – *Malu Roșu*). Aceste date vor fi utilizate împreună cu alte informații disparate despre calitatea pastei ceramice pentru a discuta despre rețete de pastă raportate la faze culturale și aspecte regionale. Acest demers are ca obiectiv identificarea variabilității în timp și spațiu a unor alegeri tehnologice privind producerea ceramicii Gumelnița.

[Vase Gumelnița din colecția Atmageaua Tătărască] – Valentina Mihaela Voinea (MINAC)

În practica arheologică din România, analizarea ceramicii a vizat mai cu seamă identificarea tipurilor de forme și motive decorative, în scopuri cronologice. Studiile ceramologice și etnoarheologice din ultimele decenii au introdus noi criterii de analiză, aspectul funcțional ocupând un loc important. În lipsa unui context arheologic sigur, analiza vaselor Gumelnița din colecția Atmageaua Tătărască urmărește „descifrarea” utilității recipientelor, în relație cu alte ansambluri ceramice descoperite în tell-uri gumelnițene din regiunea danubiană.

Oase și studii izotopice în neo-eneoliticul românesc – Adrian Bălășescu (MNIR, actualmente IAB)

În ultimii șapte ani, s-au realizat studii izotopice asupra faunei din mai multe situri neo-eneolitice din România (Măgura – cultura Starčevo Criș; Cheia – cultura Hamangia; Bordușani – *Popină*, Hârșova – *tell* și Vitănești – *Măgurice* – cultura Gumelnița). Informații inedite au putut fi obținute în urma analizei compoziției izotopice a elementelor constitutive din oase și dinți. În cazul animalelor, procentele izotopilor depind de vegetalele cu care s-au hrănit sau de cele ale apei pe care au băut-o. Proporțiile variază după reguli precise, în funcție de locul pe care-l ocupă animalul în cadrul piramidei trofice și după țesutul pe care îl studiem. Se pot astfel obține informații prin compararea raporturilor izotopice dintre materia organică și minerală a aceiași piese arheozoologice. Se utilizează cel mai frecvent izotopii

stabili ai carbonului ($^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$), ai azotului ($^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$) și ai oxigenului ($^{18}\text{O}/^{16}\text{O}$). Cel mai adesea, analizele izotopice se realizează pe colagen, care este proteina cea mai abundentă din țesuturile osoase, dar care nu este prezentă în emailul dentar, și pe bioapatită, care constituie fracțiunea minerală a țesuturilor osoase.

Aceste studii care privesc izotopii stabili ai carbonului (C), azotului (N) și oxigenului (O) aduc o serie de informații extrem de interesante în ceea ce privește reconstituirea mediului, a ciclului reproductiv al animalelor domestice (în principal ovine și bovine), a sezonului de naștere și, nu în ultimul rând, permit reconstituirea dietei acestor animale.

În cadrul acestei comunicări, sunt prezentate studii de caz care vor reliefa rolul important al acestor analize izotopice în înțelegerea relației om – animal în neo-eneoliticul din România.

Studiul a fost realizat prin programul Parteneriate în domenii prioritare – PN II, derulat cu sprijinul MEN – UEFISCDI, proiect nr. 338/2014 și prin PN-II-RU-TE-2014-4-0519.

Sfârșitul eneoliticului în Subcarpații de Curbură – Roxana Munteanu, Laurențiu Grigoraș (MJ Buzău)

Tabloul cultural al părții de nord a Munteniei pe parcursul mileniului al IV-lea se conturează pe baza unui număr destul de redus de descoperiri. Siturile luate în discuție aici se concentrează de-a lungul liniei de contact între câmpie și aria colinară, cu precădere în zona Masivului Istrița. În acest context, cele mai complete pachete de date în momentul de față provin de la Sărata Monteoru – *Cetățuia* și Pietroasa Mică – *Gruia Dării*, chiar dacă cele dintâi, obținute în prima parte a secolului trecut, au rămas în mare parte neprelucrate, iar ultimele, relativ noi, provin dintr-o cercetare care este încă de mică amploare.

Specificul siturilor de la poalele Istriței (și nu numai), semnalat încă în urmă cu aproape cinci decenii, constă în amestecul de materiale ceramice caracteristice mediilor culturale Cucuteni B și Cernavoda I. În puținele referințe bibliografice existente asupra subiectului, acest inventar ceramic mixt este considerat a ilustra fie un schimb intens de produse între comunități (de aici, apariția a numeroase „importuri”), fie „o conviețuire” a unor grupuri cu origini diferite.

Sunt supuse analizei câteva dintre complexele descoperite la Sărata Monteoru și Pietroasa Mică. Pentru fiecare dintre acestea sunt prezentate date cantitative privind categoriile ceramice și formele întâlnite, ce permit conturarea unui conținut arheologic propriu zonei.

Considerații privind cronologia absolută a necropolei tumulare de la Silvașu de Jos, jud. Hunedoara – Dragoș Diaconescu (MNB Timișoara)

Necropola tumulară de la Silvașu de Jos este formată din 10 movile de pământ. Patru dintre ele au fost abordate prin cercetări arheologice. Observațiile arheologice au relevat trei momente de folosire a acestor movile, fiecare dintre aceste momente fiind datat prin metoda AMS. Rezultatele cronologiei absolute confirmă observațiile stratigrafice. Cel mai vechi moment aparține culturii Coțofeni, faza III, al doilea moment se încadrează în orizontul mormintelor cu ocră, iar cea mai târzie etapă se datează în epoca modernă.

Cercetări arheologice în cadrul Proiectului minier Rovina (jud. Hunedoara, 2008–2016) – Cătălin Rîșcuța, Antoniu Marc, Oana Tutilă, Ioana Barbu, Alexandru Bărbat, Cătălin Cristescu, Ioana Popișiu (MCDR Deva)

Programul de cercetare arheologică Rovina a debutat în anul 2008, având ca obiectiv realizarea unui diagnostic pentru evaluarea potențialului arheologic în perspectiva realizării unui proiect privind deschiderea unei exploatare miniere care urmează să afecteze terenurile cercetate. Fondurile alocate în

acel moment au permis doar realizarea unei evaluări teoretice și a unei periegeze extinse. Cercetările au fost reluate în anul 2013. Deoarece izvoarele istorice menționau, în zona comunelor București și Crișcior, existența unor vestigii databile în preistorie, epoca romană și Evul Mediu, s-a procedat la o cercetare extinsă a acestor perimetre. Sondajele arheologice au fost amplasate astfel încât să acopere toate zonele cu potențial arheologic din spațiul propus pentru cercetare. În urma campaniilor de diagnostic din anii 2008 și 2013, au fost identificate două zone cu potențial arheologic, respectiv Rovina – *Remetea* și Șesuri – *Dealul Păstaia*.

Cercetările au fost reluate în anul 2016, printr-o săpătură preventivă realizată în vederea determinării potențialului arheologic al zonelor de interes și salvării eventualelor vestigii arheologice, în perspectiva realizării proiectului minier. În cadrul sitului Rovina – *Remetea* au fost trasate 16 unități de săpătură, delimitate de martori stratigrafici, însumând 220 mp. A fost descoperit un singur complex arheologic, dar și fragmente ceramice preistorice și numeroase fragmente litice reprezentând unelte și resturi de prelucrare. Materialele arheologice aparțin eneoliticului, respectiv orizontului torților pastilate.

Locuirea preistorică de la Șesuri – *Dealul Păstaia* este amplasată pe vârful unei înălțimi cu versanți abrupti. În această zonă au fost trasate opt unități de săpătură, delimitate de martori stratigrafici, însumând 54 mp. A fost cercetată o locuire aparținând eneoliticului final, respectiv fazei a III-a a culturii Coțofeni. A fost descoperit un complex arheologic, respectiv o locuință de suprafață de tip colibă cu pereți din nuielă împletite, lipite cu lut. Locuința a avut și o vatră de foc. Au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, fusaiole, o râșniță și alte câteva fragmente litice.

O arheologie a munților din Maramureș: probleme ridicate de cercetările din 2016 – Dan Pop, Bogdan Bobiță (MJIA Maramureș), Radu-Alexandru Dragoman (IAB)

Comunicarea prezintă rezultatele cercetărilor arheologice din campania 2016 în zona Pasului Prislop din județul Maramureș, precum și problemele ridicate de noile descoperiri.

Obiectivul principal al cercetărilor a fost acela de a verifica două dintre locurile unde au apărut vestigii arheologice preistorice și protoistorice, mai cu seamă pentru că acestea au ieșit la iveală pe drumurile de pământ amenajate pentru stănele din zonă, existând astfel și posibilitatea ca piesele să fie aduse din altă parte, cu ocazia amenajării drumurilor. Terenul din jurul celor două drumuri este folosit în prezent ca pășune, alte observații de natură arheologică fiind dificil de făcut. Cele două locuri unde s-au întreprins cercetările arheologice, *Stâna Groșoare* și *Poiana Știol*, au fost alese deoarece aici au apărut mai multe piese litice (din menelit? și silex), dar și fragmente ceramice lucrate la roată, sondajele efectuate urmând să releve intensitatea locuirilor preistorice și post-romane.

De asemenea, au fost întreprinse numeroase cercetări de suprafață în zonele limitrofe Pasului Prislop, zone care nu au fost verificate în campaniile precedente.

Cercetările de suprafață și săpăturile arheologice efectuate cu acest prilej în punctele numite de localnici *Poiana Știol* și *Stâna Groșoare* au confirmat existența a două situri preistorice cunoscute din anii precedenți și au permis identificarea unui nou sit preistoric. Totodată, pentru punctele investigate a putut fi stabilită o parte din biografia locului – din preistorie, trecând prin perioada medievală și până în epoca modernă. Dat fiind faptul că proiectul acordă atenție egală tuturor tipurilor de ruine, indiferent de perioada căreia îi aparțin, în cadrul cercetărilor a fost documentată o nouă categorie de ruine din cel de-al Doilea Război Mondial, care se adaugă repertoriului de până acum; de asemenea, a fost completată cercetarea arheologică a unui punct fortificat din aceeași perioadă.

Nordul Munteniei – dincolo de paradigme – la intersecția mileniilor IV și III î.Hr. – Alin Frînculeasa, Bianca Preda (MJIA Prahova), Daniel Garvăn (MJ Buzău)

Bazinul Carpatic și Dunărea de Jos sunt două concepte bine întipărite în literatura arheologică și, în același timp, în mentalul cercetătorilor. Mai curând arheologia central-europeană și cea nord-balcanică

par să fie tributare acestor termeni ce izolează, dar care, în același timp, au creat construcții ce nu acoperă în întregul lor o serie de realități. Două concepte au fost suprapuse pe două tipuri de repere, primul ce are o conotație de geografie istorică, iar celălalt este, mai curând, legat de un cadru natural. Între ce se întâmplă în Bazinul Carpatic și la Dunărea de Jos nu par să existe legături conceptuale care să includă fenomene culturale, ci doar sunt separate două lumi care vag interacționează și/sau se integrează în fenomene mai largi. Din perspectivă istorică, două bariere naturale pot fi mai curând căi de acces și conexiune sau măcar de depășit și din perspectiva provocării/accesului la ce este interzis. Uneori, o serie de piese, multe cu origini în Eurasia, realizate mai ales din metal, pătrund în ambele spații, permițând o serie de abordări cronologice și integrarea acestor areale în teme/cadre comune. În plus, apariția înmormântărilor tumulare duce această relație la alt nivel.

În ultimii ani, o serie de cercetări arheologice derulate în zona de nord a Munteniei au generat informații ce par să reșeze cadrul evolutiv la Dunărea de Jos, dar arată și o bună conectare a acestui spațiu cu zonele intracarpatică și eurasiatică. Au fost cercetați mai ales tumuli și câteva morminte plane izolate, la care se adaugă sondarea unor așezări și recuperarea unor piese de metal din descoperiri fortuite. Reevaluarea informațiilor, așezate într-o altă perspectivă, pare să reflecte o lume integrată și interconectată la fenomene ce depășesc cadre geografice suprapuse pe limite naturale sau paradigmele culturale construite sistematic mai bine de un secol.

Noi date despre situl preistoric Aurel Vlaicu – Obreza (jud. Hunedoara) – Corina Borș (MNIR), Luciana Rumeaga-Irimuș (drd. IAB), Vlad Rumeaga-Irimuș (drd. UV Târgoviște)

Situl preistoric Aurel Vlaicu – *Obreza* (jud. Hunedoara) a fost cercetat în vara anului 2012, cu ocazia lucrărilor de construire a autostrăzii A1: Orăștie–Sibiu, lot 1: Orăștie–Sebeș. Săpăturile arheologice preventive desfășurate pe o suprafață de peste 1 ha, între km 4+900 și km 5+150 ai viitoarei (la acea vreme) autostrăzi A1, au prilejuit identificarea și cercetarea a 133 de complexe arheologice (bordeie și semi-bordeie, gropi menajere, resturi de strat de cultură). Deși situl era puternic afectat în partea superioară a depunerilor arheologice de intervenții antropice contemporane (conduce de irigații, amenajarea și cultivarea unei livezi de pomi fructiferi, iar mai apoi dezafectarea acesteia), în inventarul unora dintre complexe au fost descoperite o serie de vase întregi și întregibile încadrabile în repertoriul ceramic al culturii Noua, dar și vase aparținând orizontului cu ceramică canelată din perioada de tranziție de la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului (grupul Band–Cugir, cultura Gáva), precum și fragmente ceramice tipice perioadelor menționate, numeroase fragmente osteologice animale (între care câțiva omoplați crestați), piese litice și câteva piese din bronz. Procesarea post-săpătură a acestui lot de materiale arheologice a oferit prilejul unei serii de datări ¹⁴C, realizate în perioada noiembrie 2016 – februarie 2017 de Laboratorul RO-AMS din cadrul IFIN–HH. Acestea permit o mai bună încadrare cronologică a sitului și a descoperirilor efectuate.

Cercetarea arheologică a tumulilor de pe moșia comunei Crihana Veche (raionul Cahul). Campania 2016 – Ion Ciobanu (IPC–AȘM Chișinău)

În anul 2016, Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM și Agenția Națională Arheologică au continuat investigațiile în cadrul unei noi expediții arheologice la Crihana Veche, Cahul, în timpul căreia au fost cercetați trei tumuli cu complexe funerare din diferite perioade.

Tumulul 12, numit *Movila Gologan*, a fost ridicat pe terasa a doua a râului Prut, la cca 2 km est de traseul R34 Chișinău–Giurgiulești, ce străbate Crihana Veche pe toată lungimea. Sub mantaua tumulului au fost cercetate 23 de morminte. Primul și cel mai vechi orizont cronologic este legat de mormântul 10 de tip Hadjider–Cernavodă I. Probabil acestui nivel îi pot fi atribuite trei gropi de cult,

de formă ovală în plan, într-una dintre ele fiind descoperit un vas ceramic. La nivelul mantalei I, a fost identificat un mormânt cenotaf (12) și, în apropiere, un vas spart de tip Cernavodă II. Mormântul 12 și mormintele 5, 1 și 9 de tip Iamnaia, faza timpurie, reprezintă orizontul cronologic următor, legat de mantaua a II-a. Mantaua a III-a fost ridicată, probabil, deasupra mormântului 16, secundar fiind săpate mormintele 3, 4, 6, 8, 15 și 21, ce formează un semicerc în jumătatea sudică a movilei. Aceste complexe funerare pot fi atribuite culturii Iamnaia, faza târzie. Mantaua a IV-a fost ridicată deasupra mormântului 13 (cultura ceramicii cu multe brăie), ulterior fiind săpat mormântul 14, care are aceeași apartenență culturală. Perioada târzie a epocii bronzului este reprezentată de mormintele 2, 11 și 18 (cultura Sabatinovka). Au mai fost cercetate două morminte sarmatice (17 și 22) și un mormânt care aparține migratorilor din Evul Mediu târziu.

În cadrul campaniei arheologice au mai fost cercetate alte două movile (5 și 5A), în punctul numit *Pietricei*, unde au fost scoase la lumină complexe funerare ce aparțin culturii Iamnaia, culturii ceramicii cu multe brăie și culturii scitice, ultima fiind cel mai bine reprezentată.

Cercetări asupra epocii bronzului din Bulgaria în secolul al XXI-lea – Stefan Alexandrov (INAM Sofia)

Authorul prezintă sintetic rezultatele săpăturilor arheologice din ultimii 15 ani din Bulgaria, ce au avut drept obiectiv situri din epoca bronzului. Sunt prezentate și discutate, în ordine cronologică, principalele așezări și necropole cercetate sau în curs de cercetare, încadrabile din punct de vedere cronologic între Cernavoda I și Vârtop, cu referire specială la siturile cu analogii relevante pentru zona de la nord de Dunăre.

Date antropologice privind depunerile funerare de la Păuleni, jud. Covasna – Alexandra Comșa (IAB)

Comunicarea se referă la o serie de descoperiri funerare aparținând culturilor Wietenberg, Costișa și Jigodin din situl de la Păuleni – schelete întregi, dar și fragmente de mandibulă sau aparținând altor oase. Acestea au fost scoase la iveală în decursul mai multor campanii arheologice desfășurate în situl respectiv.

Noi date despre sfârșitul culturii Babadag – Sorin-Cristian Ailincăi (ICEM-GS)

Perioada timpurie a epocii fierului la Dunărea de Jos este caracterizată mai ales prin manifestarea culturală de tip Babadag. Definită, în principal, în urma cercetărilor din așezarea eponimă, această cultură a apărut probabil la sfârșitul secolului al XI-lea sau începutul secolului al X-lea a.Chr. Acest fapt a fost stabilit cu ajutorul unor obiecte din metal sau lut cu o datare destul de precisă, ca și al unor conexiuni cu situri precum Troia sau necropola protogeometrică de la Atena – *Kerameikos*.

Încă de la debutul cercetărilor au existat o serie de dificultăți privind fixarea unei date/unui interval de final al acestei culturi, considerate, în mai multe rânduri, modul de manifestare a populației autohtone în pragul colonizării grecești (mijlocul secolului al VII-lea a.Chr.).

Noile cercetări arheologice în situri precum Babadag sau Enisala – *Palanca* (amplasate aproape de zona litorală și considerate specifice sfârșitului culturii Babadag), susținute și de datări ¹⁴C, arată, destul de clar, că finalul acestei culturi a survenit probabil la sfârșitul secolului al IX-lea sau începutul secolului al VIII-lea a.Chr., deci oarecum în pragul apariției fenomenului Basarabi la Dunărea de Jos și mult înainte de venirea primilor coloniști greci.

Unele observații privind descoperirile cu harnașament pre-scitic târziu (secolele X–VIII a. Chr.) din Europa răsăriteană – Dorin Sârbu (IAB)

Un loc central în multe dintre studiile consacrate epocii timpurii a fierului îl ocupă analiza descoperirilor cu piese de harnașament. Această categorie de materiale a servit atât la elaborarea unor scheme cronologice, cât și la argumentarea unor definiții de ordin cultural-istoric sau a unor atribuiri etnice. Mai ales acestea din urmă au fost în mod hotărâtor influențate, pe de o parte, de o reconstituire istorică ce are la bază un pasaj binecunoscut din Herodot, referitor la venirea sciților în Europa, iar pe de altă parte, de imaginea, și ea reconstituită din informații disparate (istorice, dar și etnografice de dată mai recentă), a unei stepe dominate de populații nomade, războinice, aflate în permanente relații antagonice cu populațiile pașnice, sedentare, din jur. Urmărirea distribuției teritoriale a harnașamentului „pre-scitic târziu” a servit adesea la identificarea migrațiilor unui grup etnic bine delimitat, omogen („cimerieni”), chiar și în direcții despre care sursele literare nu ne spun nimic (silvostepa est-europeană, Europa Centrală). Astfel, venind de fapt în completarea unor lucruri „bine știute” de la autorii antici, contribuțiile arheologice conturează imaginea unei „etnii”, dar care pare să fie redusă la o elită de călăreți războinici. O critică a modului de abordare rezumat mai sus nu ar trebui, desigur, să conteste simplist nici realitatea mobilității oamenilor și nici existența identităților de grup în trecut. Printr-un studiu strict arheologic al descoperirilor cu harnașamente „pre-scitice”, se pot însă arăta alte direcții, ritmuri și feluri de deplasare decât cele sugerate de interpretările sprijinite de sursele antice (Herodot, textele asiriene). Aceste deplasări nu implică neapărat oameni sau grupuri de oameni care și-ar fi asumat vreo identitate etnică bine conturată, „transportată” ca atare dintr-un punct geografic în altul. Dimpotrivă, studierea contextelor în care apar diverse elemente de cultură materială cu largă circulație, cum este și cazul harnașamentelor „pre-scitice”, ar putea scoate în evidență situații în care mobilitatea în sine, a oamenilor și a bunurilor culturale, a contribuit la conturarea unor eventuale componente ale identităților de grup, a elementelor de cultură materială care puteau fi considerate relevante în trecut. Aceste identități ar trebui însă, cel mai probabil, judecate în alți termeni decât cei herodoteici, dar poate și în alți termeni decât cei moderni.

Cercetări interdisciplinare și săpături arheologice sistematice pe platoul Dumbravă de la Bârsești – Vrâncioaia, jud. Vrancea – Emilian Teleaga (IAB), Cătălin Constantin (CI, în proiect IAB), Vasilică Istrate (FGG–UAIC Iași), Ecaterina Ghiță (CI, în proiect IAB), Pavel Ichim (FGG–UAIC Iași), Torsten Riese, Benno Zickgraf (Posselt & Zickgraf Prospektionen Marburg), Irena Hajdas (IFPA–ETH Zürich), Natalia Pașenciu (IPC–AȘM Chișinău), Ana Ioana Breabăn (UT „Gh. Asachi” Iași)

Cercetările din intervalul 4 iulie – 25 noiembrie 2016 au fost realizate cu sprijinul UEFISCDI, în cadrul proiectului PN-II-RU-TE-2014-4-1602 (*Înmormântări și obiceuri funerare în perioada Hallstattului târziu la Dunărea de Jos*).

În anul 2016 s-a continuat prelucrarea materialelor provenind din vechile săpături nepublicate, efectuate de către Sebastian Morintz în anii 1955–1958: au fost restaurate, desenate și documentate toate materialele ceramice și piesele din metal; s-a realizat un catalog ilustrat al celor 28 de tumuli cercetați, care este însoțit de analize antropologice ale osemintelor umane incinerate provenind din șase tumuli și de analize paleozoologice.

Pentru reconstituirea evoluției paleogeografice locale din perioada hallstattiană, au fost prelevate probe organice din mlaștina oligotrofă *Lacul cu Cerneală*, comuna Vrâncioaia, care au fost analizate sporo-polinic în laboratoarele Facultății de Geografie din Iași și datate prin metoda carbonului radioactiv la Zürich. S-a constatat că, în prima parte a Subborealului, clima era mai caldă și uscată, iar în Subboreal 2 și Subboreal 3 condițiile climatice erau asemănătoare cu cele din perioada actuală. Prezența pătlăginei în probele datate între 1250–650 a.Chr. sugerează presiunea antropică exercitată prin păstorit. În Subatlantic (650 a.Chr. – până astăzi), clima era mai rece și mai umedă, caracterizată de extinderea pădurilor de fag, fiind semnalată practicarea agriculturii.

Ca urmare a noilor cercetări periegetice și topografice de pe platoul *Dumbravă* din satele Bârsești, Vrâncioaia și Păulești, s-a constatat că întinderea necropolei tumulare din perioada Hallstattului

final este mult mai mare decât cele circa trei hectare estimate inițial. De aceea, s-au continuat ridicările topografice detaliate pentru o suprafață totală de 11 hectare din zona necropolei.

Prin folosirea combinată a ridicării topografice detaliate și a prospecțiunii geomagnetice, respectiv a scanării radar, au putut fi identificați tumulii cercetați în cursul vechilor săpături, dar și tumuli încă necercetați.

Trei movile au fost cercetate în anul 2016: dintre acestea, una aparține necropolei hallstattiene târzii, iar două au fost înălțate în perioada culturii Monteoru. În tumulul 42 din perioada Monteoru a fost găsit un mormânt secundar de incinerare în urnă din perioada hallstattiană târzie. Tumulul 41 din Hallstattul târziu consta din trei movile distincte, dar alipite, conținând fiecare câte un mormânt de incinerare în urnă.

Cercetările arheologice efectuate în 2016 au permis stabilirea existenței unei necropole a culturii Monteoru, constând în două movile înălțate deasupra unor gropi cu depuneri de vase și din morminte plane de incinerare în urnă sau în groapă – în total circa 14 complexe cercetate și 10 încă nesăpate.

Analizând modul de construcție a tumulului 41 din perioada hallstattiană târzie, s-a constatat că acesta conținea 28 mc de bolovani și că ar fi putut fi înălțat în șase zile, însă structura sa arată că este vorba de trei tumuli alăturați.

Fortificații și așezări deschise din silvostepa pruto-nistreană în secolele VI–III a. Chr. –
Ion Niculiță, Aurel Zanoci (U Chișinău)

În urma prospecțiunilor de teren și a investigațiilor arheologice sistematice, în regiunea de silvostepă a spațiului pruto-nistrean au fost atestate cca 80 de fortificații și cca 170 de așezări deschise, atribuite comunităților getice din secolele VI–III a. Chr. Majoritatea siturilor din această perioadă sunt concentrate în bazinele râurilor Nistru, Răut, Botna, Ciorna etc.

Cea mai mare densitate a fortificațiilor și așezărilor deschise a fost atestată pe malul drept al Nistrului. În partea de nord a Republicii Moldova se evidențiază microzona Rudi – Tătărauca Nouă – Arionești, unde au fost repertoriate șase fortificații și 15 așezări deschise. La o distanță de cca 55 km în aval, în partea de sud a Nistrului Mijlociu, se conturează o altă „aglomerare” de situri getice, în care au fost incluse 37 de fortificații și cca 60 de așezări deschise. În acest spațiu se evidențiază câteva microzone cu locuire compactă: Saharna (13 fortificații, 14 așezări deschise), Horodiște – Țipova (șapte fortificații, patru așezări deschise) și bazinul râului Ciorna (șase fortificații, 17 așezări deschise). De asemenea, se poate considera că aparțin tot acestei regiuni câteva situri getice (cinci fortificații, patru așezări deschise) amplasate pe malul stâng al Nistrului.

Un alt spațiu, intens locuit în secolele VI–III a. Chr., este zona Codrilor Moldovei Centrale. Aici, de asemenea, pot fi evidențiate câteva microzone, cum ar fi: bazinul Răutului Inferior (nouă fortificații, 10 așezări deschise), bazinul râului Vatici (șapte fortificații, patru așezări deschise) și bazinul râului Botna (șapte fortificații, 21 de așezări deschise).

De regulă, în fiecare microzonă, prin complexitatea sistemului defensiv, intensitatea stratului cultural etc. se evidențiază câte o cetate, care putea servi drept centru economico-administrativ și religios al comunităților ce locuiau compact în spațiul respectiv. De exemplu, în microzona Rudi – Tătărauca Nouă – Arionești, acest rol îl putea avea fortificația de la Rudi – *La Șanțuri*, în microzona Saharna – cea de la Saharna Mare, iar în bazinul Răutului Inferior – Butuceni.

Un tezaur monetar din secolul al III-lea a. Chr. descoperit în Republica Moldova –
Eugen Nicolae, Aurel Vilcu (IAB)

Autorii prezintă un tezaur descoperit în Republica Moldova, dispersat imediat după descoperire. Au fost obținute informații despre două monede de aur, 53 de monede, o fibulă și o brățară de argint. Structura depozitului a fost reconstituită aproape integral, deoarece este sigur că nu au fost găsite alte monede de aur și podoabe, iar dintre monedele de argint, numai una este posibil să fi rămas necunoscută.

Lotul de monede este alcătuit din doi stateri postumi de tip Alexandru cel Mare, 43 de monede de argint bătute de Istros și 10 imitații după tetradrahme de tip Filip II. Unul dintre staterii de tip Alexandru cel Mare nu are monogramă și este atribuit orașului Odessos (M.J. Price nr. 1132, anii cca 280 – cca 200 a.Chr.). Celălalt stater de tip Alexandru cel Mare pare a fi o imitație de epocă. Potrivit unor cercetări recente, monedele histriene de argint din tezaur au fost puse în circulație în a doua parte a secolului al IV-lea a.Chr. și în prima jumătate a secolului al III-lea a.Chr. Imitațiile după tetradrahmele lui Filip II fac parte din categoria cunoscută sub numele de Huși – Vovriești.

Sare, rute comerciale, strategie militară – nord-estul Olteniei din Preistorie până la geto-daci –
Cristian Schuster (IAB), Ion Tuțulescu (MJ Vâlcea)

Problematica exploatării sării, a comercializării și a transportului ei în preistoria unor zone din România, cum ar fi cele din partea de vest a Moldovei, Carpații de Curbură sau Transilvania răsăriteană, a intrat cu putere, în special în ultimii ani, în atenția specialiștilor. Zona de nord-est a Olteniei nu a beneficiat, deocamdată, de o abordare complexă din acest punct de vedere.

Și acest din urmă areal este bogat în sare gemă, avuție a subsolului intens exploatată în Evul Mediu și, pe scară industrială, în perioada modernă. Dar comportamentul unor comunități dovedește, confirmat și pe cale arheologică, încă din neolitic și până la geto-daci și romani, că sarea a fost exploatată deja din acele vremuri îndepărtate.

Comunicarea insistă asupra dezvoltării unor așezări (sezoniere sau de mai lungă locuire), a dinamicii populaționale și a instrumentarului folosit la exploatarea sării. Acestea vor fi judecate în contextul raporturilor de schimb cu alte zone, sărace în sare, și a rutelor de transport terestre și acvatice (Olt, Jiu, Dunăre).

Nu vor fi omise nici elementele de strategie militară, mai cu seamă pentru epoca fierului, anume fortificațiile, care, pe lângă supravegherea accesului prin munți spre și dinspre Transilvania, au avut și rolul de a securiza controlul resurselor de sare.

Considerații preliminare asupra unor descoperiri din campania 2016 de la Radovanu – Gorgana a doua – Alexandru Morintz, Cristian Schuster, Cristian Eduard Ștefan, Cristina Georgescu (IAB), Adrian Bălășescu (MNIR, actualmente IAB)

Campania de la Radovanu – Gorgana a doua din anul 2016 a constat în continuarea cercetărilor în suprafața S. L. În campania din anul 2015, în această zonă au fost identificate două locuințe de suprafață, parțial suprapuse, aparținând nivelurilor de locuire getice. Anul trecut au fost cercetate 10 gropi getice, care perforau nivelul din epoca bronzului.

Într-una dintre acestea (Gr. 2/2016), a fost descoperit un vas de mari dimensiuni, poziționat vertical, fragmentat prin presiunea pământului. Vasul, prevăzut cu două toarte semicirculare orizontale lipite de corp, prezenta evidente urme de reparație. În umplutura acestuia, prelevată integral, pe lângă oase de animale, au fost găsite fragmente ceramice aparținând mai multor vase; unul dintre acestea prezenta, de asemenea, urme de reparație.

Comunicarea propune o analiză cronologică și tehnologică a vasului, în prezent restaurat în laboratorul Institutului.

Cercetările arheologice din punctul „La Cetate”, Bâzdâna, com. Calopăr. Campania 2016 – Vlad V. Zirra (IAB)

În luna august 2016, colectivul de cercetare din situl menționat a continuat investigațiile în zona fortificației de la limita de vest a așezării. Au fost deschise două secțiuni paralele (S XVIII și

S XIX/2016), completate către nord cu o casetă (C1). Toate aceste trei unități de săpătură au interceptat elementele principale de construcție ale fortificației cu materiale de construcție arse. Așa cum era de așteptat din campaniile anterioare, aliniamentul paramentului interior a fost ușor de sesizat, cărămizile care îl compun fiind deplasate relativ puțin de trecerea anilor și de lucrările agricole anuale. În schimb, aliniamentul paramentului exterior a fost mai greu de reperat, întrucât mare parte din structură s-a prăbușit înspre berma adiacentă spre vest și șanțul de apărare. Cu toate acestea, au existat elemente suficiente pentru a reconstitui traseul ipotetic al acestuia. Între cele două paramente și în spatele paramentului interior au fost observate (în special în stratul de pământ „viu”) numeroase urme de pari dispuse în poziție orizontală sau verticală. Acestea făceau parte din structura lemnoasă care susținea fortificația. Tot în zona amintită, la baza spațiului dintre paramente și în spatele paramentului interior, în stratul de cenușă și arsură pe care s-a construit obstacolul defensiv, a fost sesizată și prelevată o cantitate importantă de ceramică, în mare parte fragmentară, dar și vase semi-întregi sau întregibile. În același nivel au fost dezvelite mai multe vetre de foc în stare precară, aparent amenajate *ad-hoc*. De asemenea, se remarcă o cantitate semnificativă de resturi de animale domestice și sălbatice, precum și (în special în apropierea unei vetre) grămăjoare de boabe de cereale. Ar fi de menționat, în aceeași poziție stratigrafică, și un calpod fragmentar pentru prelucrarea ceramicii.

Imediat mai jos față de nivelul pe care a fost amenajată fortificația se află un strat care conține material sporadic, de asemenea getic, aparținând fazei când așezarea era încă deschisă, delimitată către exterior printr-un simplu șanț. Stratigrafia evidențiată conține în enorma majoritate materiale din secolele IV–III a.Chr., dar și o cantitate relativ mică de ceramică legată de reocuparea sitului în secolele I a.Chr. – I p.Chr.

Cercetările arheologice de la „Cetate”, Păișani, com. Stoina. Campania 2016 – Vlad V. Zirra (IAB)

În cursul lunii iulie 2016, colectivul de cercetare din situl menționat a continuat investigațiile începute în anul 2014. Două dintre secțiunile cercetate (S VII, imediat la est de S VI/2015–2016 și S VIII, la vest de S IV/2014–2015) au adus prea puțin câștig de informație, întrucât depunerea arheologică asociată așezării fortificate este practic absentă. Aceasta a fost probabil minimală, iar pe de altă parte, a fost răvășită de lucrările agricole. Pușinul material ceramic din epocă, foarte fragmentar, a provenit din trei complexe (gropi) cu dimensiuni reduse.

Situația din S VI/2015–2016 a fost însă mult deosebită, chiar dacă nu destul de lămuritoare. Dacă în anul anterior săpătura atinsese doar resturile, în bună parte mișcate, ale fortificației, în 2016, rezumativ, au fost observate următoarele elemente, toate ținând de fortificația care a utilizat materiale de construcție arse – chirpici arși și cărămizi arse, pregătite în tipare. Ușor oblic față de marginile secțiunii a apărut o serie de cărămizi arse, dar fără a putea desluși cu claritate un aliniament al acestora și nicio prăbușire inteligibilă (în genul unor piese de domino). Acestea se răspândesc dinspre punctul culminant al fortificației (unde ar putea fi presupus un aliniament răvășit), pe o distanță de 2–3 m, către denivelarea antică pe care o reprezenta „șanțul” de apărare, aflat către vest și care se deosebește prin culoarea sa neagră-cenușie intensă. Cărămizile arse erau amestecate cu chirpici de diferite dimensiuni și intensități de ardere (atât cât se poate aprecia prin examinare empirică).

La baza șanțului de apărare, acoperit parțial de cărămizile și chirpicii scurși, a fost întâlnit un strat de lut verzui a cărui prezență în acea poziție este legată de o amenajare intenționată, prin depunere pe solul natural. Într-adevăr, în acest nivel se află numeroase resturi de vase fragmentare sau întregibile, precum și o cantitate semnificativă de oase de animale domestice și sălbatice. Materialul recuperat este databil în a doua jumătate a secolului al IV-lea – eventual prima jumătate a secolului al III a.Chr., așa cum ar putea indica o fibulă tracică fragmentară, fațetată, dar care nu face parte din contextul unitar amintit, ci se afla, mai degrabă, într-o poziție secundară în spatele fortificației (la aprox. 3 m către est).

Rezultatele cercetărilor în siturile din epoca Latène din microzona Orheiului Vechi (2015–2016) – Octavian Munteanu (UPS Chișinău)

Cercetările recente realizate în siturile din epoca Latène amplasate în microzona Orheiului Vechi se racordează la două segmente cronologice. Unul dintre ele vizează siturile din perioada getică, iar celălalt este determinat de fenomenele atribuite culturii Poieniști – Lucașevca (P – L).

Pentru perioada getică, atenția autorului s-a concentrat asupra fortificației de la Butuceni. Cercetările arheologice realizate în anii 2015–2016 au reprezentat o continuare logică a investigațiilor de salvare ce au fost întreprinse în anii 2013–2014. Complexitatea descoperirilor anterioare a ridicat mai multe probleme, între care s-a acordat prioritate precizării configurației sistemului defensiv din extremitatea vestică a promontoriului și a elementelor sale constitutive. Observațiile l-au determinat pe autor să considere că prelungirea liniei defensive pe care a identificat-o și cercetat-o în primul an de revenire la Butuceni ar fi putut să urmeze o altă traiectorie decât cea considerată în mod tradițional.

Pentru siturile culturii P – L, ne-am îndreptat privirile spre valea inferioară a râulețului Moțca (afluent de dreapta a râului Răut), unde este concentrat un șir de așezări. Autorii proiectului de cercetare sunt reprezentanții a trei instituții: Octavian Munteanu – UPS Chișinău; Michael Meyer – FU Berlin și Vasile Iarmulschi – IPC–AȘM Chișinău. Racordarea mai vechilor informații la observațiile curente a oferit posibilitatea delimitării în această microregiune a câtorva situri care nu figurează în Registrul arheologic național. Pentru a pregăti viitoarele cercetări într-unul dintre aceste situri, în anul 2015 au fost realizate periegeze însoțite de prospecțiuni geomagnetice în așezarea de la Brănești – partea de Vest, care au furnizat informații interesante, verificate ulterior prin sondaje arheologice. Pentru a extinde baza informațională, în vara anului 2016 au fost întreprinse prospecțiuni geo-magnetice în situl Ivancea – *sub Pădure*. Anomaliile observate au oferit un tablou destul de expresiv, pentru înțelegerea căruia au fost efectuate sondaje arheologice și în acest sit.

Calcarul din fortificația dacică de la Covasna – Cetatea Zânelor – Viorica Crișan, Paul Pupeză (MNIT)

Principalul material de construcție al fortificației dacice de la Covasna – *Cetatea Zânelor* a fost piatra, un micașist local, sumar prelucrat, cu care s-au ridicat cei circa 700 de metri de zid. Nu este singurul material litic, în interiorul fortificației fiind descoperite și obiecte din piatră de râu (cute) sau din tuf vulcanic (râșnițe). O apariție deosebită o reprezintă numeroasele fragmente de calcar găsite în ultimele campanii arheologice. Calcarul lipsește din zona apropiată a fortificației, locul de exploatare fiind presupus, dar încă neidentificat cu siguranță. La Covasna, calcarul nu a fost folosit pentru ridicarea zidurilor și nici în fundația locuințelor. Bucățile de calcar au fost descoperite într-un strat de nivelare, care suprapune un edificiu (edificii?) ridicat pe stâlpi din lemn, dispuși pe trei șiruri. Scopul aducerii acestor bucăți de calcar în fortificație se află în strânsă legătură cu funcționalitatea edificiului cu stâlpi din lemn, probabil un templu.

Totul despre vetre? Contexte și funcționalitate (secolele II–I a. Chr.) – Despina Măgureanu (IAB)

Comunicarea expune câteva rezultate ale unui studiu realizat asupra vetrelor descoperite în așezări extra-carpătice, atribuite epocii Latène, perioada clasică geto-dacică. Accesul la sursele documentare utilizate a fost direct în cazul cercetărilor cvasi-inedite de la Cârломănești, jud. Buzău.

Pentru așezările de la Bordușani, Ocnîța, Poiana, Popești, Sprâncenata și Vlădiceasca, autoarea a utilizat monografiile sau studiile și rapoartele arheologice publicate.

Pentru așezarea de la Sprâncenata, cercetată aproape integral, rezultatele au fost publicate de Constantin Preda în 1986. Urmărind distribuția vetrelor pe planul general publicat, autoarea a observat un grad diferit de ocupare a spațiului locuit, extinderi și restrângeri ale zonelor construite pe platou, pentru fiecare dintre cele trei niveluri de locuire stabilite de autorul săpăturii.

O analiză asemănătoare a fost aplicată planurilor publicate de George Trohani în 1987, pentru Sectorul II, de la Popești, cercetat la sfârșitul anilor '80. Pe baza nivelurilor de amenajare a vetrelor descoperite aici, asociate cu celelalte complexe de locuire, se poate vorbi despre o primă utilizare intensă a spațiului, urmată de o locuire modestă, pentru ca, în nivelurile mai recente, să aibă loc o revitalizare a locuirii din această parte a așezării.

Un rezultat relevant a oferit analiza celor peste 350 de vetre înregistrate în așezarea de la Poiana. Săpăturile cu caracter sistematic, începute în 1926, deși cu mari întreruperi, au durat până în 1990. Rezultatele investigațiilor au apărut de-a lungul timpului în 10 studii și rapoarte, până la publicația monografică din 2003 (Radu Vulpe, Silvia Teodor). Deși informațiile edite sunt incomplete în ceea ce privește planurile unora dintre suprafețe, autoarea a putut restabili apartenența vetrelor la acestea. Deși localizarea complexelor nu este precisă, distribuția stratigrafică a acestora pe baza adâncimilor publicate a confirmat nivelurile de amenajare și de locuire propuse de către autorii săpăturii. De asemenea, au fost identificate zonele cu un număr semnificativ de vetre, relativ contemporane, și s-a putut preciza faptul că intensitatea maximă de utilizare a spațiului așezării se datează între secolul I a.Chr. și mijlocul secolului I p.Chr.

Pentru așezarea de la Cârломănești, a fost analizată distribuția vetrelor descoperite *in situ*, între care se află și câteva decorate. Acest demers a fost dublat de urmărirea distribuției intra-sit a fragmentelor de crustă de vatră (cu sau fără decor). Pentru suprafețele cercetate, autoarea a putut decela și „legitima” nivelurile de amenajare; momentele de utilizare și organizare a spațiului intern al așezării de pe platoul *Cetățuia*. Pentru a stabili „biografia” vetrelor de la Cârломănești, s-a luat în considerare nu doar momentul amenajării efective, ci și reparațiile ori refacerile, precum și modul de încheiere a funcționării prin abandon/ distrugere accidentală/demontare intenționată. Urmărirea modului de tratare a resturilor de vatră, dimensiunile (indicele de fragmentare) acestor bucăți și „rularea” lor oferă date pentru înțelegerea modului în care s-a încheiat „viața funcțională” a vetrelor și a proceselor post-depoziționale prin care au trecut fragmentele de crustă. În final, autoarea consideră că toate aceste date reunite permit întrezărirea unor părți din viața cotidiană a comunităților din secolele II–I a.Chr.

Despre tezaurul Sarmizegetusa 1998 și posibila dată a campaniei pontice a lui Burebista – Emanuel Petac (CNBAR)

În vara și toamna anului 1998, la Sarmizegetusa, a fost găsit de braconieri un tezaur monetar având peste 3000 stateri Lysimach (majoritatea Istros, Tomis, Callatis, Byzantion). În cea mai mare parte erau stateri vest-pontici de epocă mithridatică, dar și stateri Alexandru sau Lysimach mai vechi și câteva exemplare de la Pharnakes II și Asander ca arhonte. Asocierea unor monede de aur de la începutul secolului I a.Chr. cu unele din secolul al III-lea a.Chr. nu este neobișnuită – vezi cazul tezaurului Mărășești 1909. Monedele bătute de Asander au fost emise aproape în totalitate în anul I al arhontatului său (respectiv 47–46 a.Chr.). De aceea, este acceptabilă presupunerea că data celei mai recente monede se încadrează acestei perioade. Singura explicație rezonabilă a prezenței acestui uriaș tezaur la Sarmizegetusa, în Munții Orăștiei, la peste 650 km de țărmul occidental al Mării Negre, ar putea fi reprezentată de campania lui Burebista, care a cucerit tot litoralul vest-pontic de la Apollonia la Olbia, probabil în anul 46 a.Chr. Acest uriaș tezaur pierdut ar putea fi cel mai reprezentativ document privind partea finală a domniei lui Burebista.

Arheologia și numismatica epocii clasice

Ansamblul funerar monumental din epoca elenistică timpurie din Movila Documaci de la Callatis. Reevaluare și contextualizare – Valeriu Sirbu (IAB, MB Brăila), Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan (MCR Sf. Gheorghe), Mihai Ionescu (profesor de istorie, Mangalia), Anișoara Sion (INP)

La periferia vestică a cimitirului tumular al anticei Callatide a fost descoperit, în anul 1993, în urma excavării ilegale a *Movilei Documaci*, un ansamblu funerar datat la sfârșitul secolului al IV-lea – începutul secolului al III-lea a.Chr., format din următoarele componente: 1) o movilă din pământ și piatră, construită în etape distincte, inițial cu înălțimea de 8 m și diametrul de 60 m; 2) un cavou subteran cu *dromos*, construit din blocuri de piatră prelucrate, cu ușă cu ancadrament de marmură și picturi în camera funerară; 3) un soclu pentru o statuie monumentală ce marca vârful tumulului (doar soclul măsura, cel puțin, 8 m înălțime); 4) alte construcții de piatră și pereți laterali adiacenți cavoului. Ansamblul de monumente a fost, apoi, cercetat prin săpături timp de trei ani, dar a rămas nepublicat, având serioase probleme de documentare și conservare. Cercetările au fost reluate, în anul 2011, într-o formulă nouă de colectiv, cu principalul obiectiv de a recupera și completa documentația originală și de a pune în context descoperirile. În acest sens, s-au derulat cercetări non-invasive, atât la *Movila Documaci*, cât și la scara întregii necropole tumulare, și s-a reevaluat fenomenul mormintelor tumulare cu cavou din perioada elenistică timpurie descoperite în apropierea coloniilor grecești din vestul Mării Negre.

Sectorul Basilica extra muros de la Histria. Elemente ale locuirii romane timpurii descoperite în săpăturile arheologice recente – Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT), Alexandru Bădescu (MNIR), Florin Ovidiu Botiș (drd. UBB Cluj)

Unul dintre obiectivele cercetărilor arheologice demarate începând cu anul 2001 în sectorul *Basilica extra muros* de la Histria a fost acela de a întregi imaginea legată de locuirea romană timpurie a zonei, puțin cunoscută în comparație cu alte perioade istorice.

Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, a fost realizată o secțiune magistrală orientată V–E, situată la 50 m nord de *Basilica extra muros* și paralelă cu aceasta. În perioada 2001–2012, cercetările arheologice derulate aici au dus la descoperirea unor elemente constructive aparținând perioadei romane timpurii (secolele I–III p.Chr.), reprezentate de urmele unui atelier meșteșugăresc și de o clădire de dimensiuni impresionante, aparținând probabil unui edificiu public.

Vestigiile aparținând atelierului meșteșugăresc au fost descoperite în extremitatea vestică a secțiunii V–E, pe o lungime de 15 × 5 m, unde cercetarea arheologică a acesteia (din cei 40 m inițiali) a fost încheiată în anul 2012. Ele au constat în urmele a 16 cuptoare de reducere a minereului de fier (în principal) și de prelucrare a fierului și bronzului și a unui perete de lemn cu fundație din piatră, care ar putea indica o posibilă compartimentare a atelierului. Cuptoarele în discuție au fost ulterior demantelate și transformate în gropi menajere. În interiorul acestora, ca și pe suprafața atelierului, au fost descoperite foarte multe artefacte arheologice – de la cele specifice activității meșteșugărești (o mare cantitate de zgură de fier, creuzete pentru topirea bronzului, tipare, obiecte din metal și oase de animale în curs de prelucrare etc.) la cele legate de viața cotidiană. Atelierul meșteșugăresc a avut trei faze succesive de activitate, încadrabile în intervalul reprezentat de primele trei sferturi ale secolului al II-lea p.Chr. El a fost dezafectat în perioada Severică în vederea înălțării unui edificiu impresionant, construit în manieră greacă, din ziduri de piatră legate cu mortar, îmbrăcate cu plăci mari de calcar în exterior și având pereții decorați cu tencuială pictată policromă în interior. Existența acestei clădiri, cu reamenajări ulterioare, se întinde din ultimul sfert al secolului al II-lea până în a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr.

Comunicarea urmărește discutarea importanței acestor descoperiri pentru cunoașterea perioadei romane timpurii de la Histria în general și a celei din sectorul *Basilica extra muros* în particular.

Cercetări arheologice în Sectorul Sud de la Histria. Campania 2016 – Mircea Dabîca (IAB), Linca Kuchinschi (UBB Cluj)

Începând cu anul 2010, obiectivul principal al cercetării arheologice în *Sectorul Sud* de la Histria este acela de a pune în evidență, atât din punct de vedere științific, cât și muzeistic, orașul roman timpuriu de la Histria, mai puțin cunoscut și cercetat în economia investigațiilor arheologice din acest sit.

Comunicarea prezintă principalele rezultate ale cercetării arheologice din *Sectorul Sud* de la Histria, din anul 2016. În această campanie arheologică, efortul a fost direcționat asupra *edificiului public roman timpuriu* (secolul al III-lea p.Chr.), descoperit aici în anii din urmă. Acesta a continuat să fie analizat la nivel planimetric, astfel încât cercetarea arheologică s-a concentrat asupra laturilor sale de nord și de vest. Pentru atingerea acestui obiectiv, au fost continuate cercetările arheologice în S14 (secțiune deschisă în campania precedentă), unde a fost descoperită latura de nord a acestui edificiu, precum și un al doilea contrafort/pinten de sprijin. Cercetarea a continuat și în noua suprafață deschisă, S15, unde au fost descoperite alte trei noi morminte de inhumație, care fac parte din necropola atestată arheologic aici, care suprapune ruinele edificiului roman timpuriu.

Descoperiri monetare recente la Histria, sectorul Sud (campaniile 2014–2016) – Theodor Isvoranu, Mircea Dabîca (IAB)

Sunt prezentate monedele antice provenite din săpăturile arheologice întreprinse în intervalul 2014–2016 în sectorul *Sud* al sitului Histria. În cele trei campanii de cercetări, în care s-a continuat descoperirea zidurilor de incintă și a compartimentărilor de vest și nord ale unui mare edificiu din perioada Principatului, identificat în teren cu începere din anul 2012, au fost descoperite 42 de monede antice, respectiv mai multe fragmente, poate monetare, distruse de oxizi și imposibil de precizat, precum și două piese moderne. Dintre cele 42 de piese din perioada antichității s-au putut identifica 36 (85,71%), care se înscriu cronologic după cum urmează:

– 1 AE cu efigia lui Apollo din perioada autonomiei cetății Istros (secolele III–II a.Chr.), cu contramarcă dionysopolitană (?) pe avers;

– 22 de monede din perioada Principatului, dintre care 12 romane imperiale (3 denari, un sesterț și 8 antoninieni târzii, post 260 p.Chr.) și 10 provinciale emise la Istros (7), Tomis, Marcianopolis și Nicopolis ad Istrum, 5 exemplare având valori nominale mici (1 sau 2 *assaria*), 3 exemplare de 4 *assaria* și 2 exemplare de 5 *assaria*. Una dintre piesele de 5 *assaria* reprezintă o imitație după o monedă din perioada Elagabal – Severus Alexander. Monedele romane timpurii sunt emisiuni de la împărații Antonini (4 ex.), Severi (9 ex.), Gordian III (1 ex.) și din intervalul Gallienus – Probus (8 ex.), iar cele provinciale datează din perioada Antoninus Pius – Gordian III;

– 9 monede din perioada Tetrarhiei (cca 294–308 p.Chr.), dintre care 2 *folles* și 7 fracțiuni radiate, atelierele identificate fiind Heraclea (4 ex.) și Cyzic (2 ex.). O singură piesă depășește cronologic prima Tetrarhie, fiind emisă de Galerius Maximian în anul 308 p.Chr.;

– 4 *nummi* din secolul al IV-lea (post 330 p.Chr., 2 ex. datând din timpul dinastiei constantiniene).

Ca aspect normal pentru o așezare cu numeroase faze de locuire marcate de reconstruiri și reamenajări, de extinderi și retrageri ale incintei cetății și, implicit, de transformarea unor foste zone de locuire în necropole *extra muros*, cele mai multe monede au fost găsite în poziție secundară, fără vreo semnificație stratigrafică. Unele prezintă urme de ardere, sunt parțial topite sau acoperite cu zgură, metal topit și alte materii. Având în vedere recoltarea lor dintr-o zonă la un moment dat extramurană, în care este posibil să fi fost evacuate diferite resturi rezultate în urma unor incendii sau defazectări din cartierele orașului, pare plauzibil ca măcar o parte dintre aceste piese să fi fost transportate aici împreună cu rămășițele unor construcții arse. Monedele care se concentrează însă în jurul urmelor edificiului de epocă

imperială timpurie, mai ales cele aflate în dărâmătura zidurilor sau pe nivelul contemporan de călcare (de pildă, între dalele de pavaj), ar putea fi legate de destinul acestuia, implicit de evenimentele care i-au adus sfârșitul, putând fi privite ca repere cronologice. Este plauzibil ca acestea să fi fost surprinse și afectate de incendiile care au distrus clădirea, porțiunile topite datorându-se contactului cu grinzi arzânde sau diferite obiecte metalice incandescente. Din această categorie fac parte: un sesterț cu efigia Faustinei II, un denar Septimius Severus, piesa imitativă de 5 *assararia* emisă la Istros, în perioada domniilor lui Elagabal sau Severus Alexander, un *assarion* emis la Marcianopolis în timpul lui Elagabal, un antoninian Probus și două monede tetrahice, de la Maximian Herculius și Galerius Caesar.

Materialul monetar indică o posibilă ridicare a edificiului, probabil de utilitate publică, cândva în epoca primilor Severi, o potențială distrugere în vremea războaielor scitice și un final legat de un eveniment necunoscut ce a avut loc, poate, în vremea diarhiei Constantin – Licinius.

Descoperiri monetare la Histria (sectorul ACS) – Aurel Vilcu (IAB), Alexandra Țârlea (FIB)

În cadrul unui proiect de cercetare pe patru ani (2013–2016), finanțat de către Universitatea din București, s-a deschis un nou sector al sitului arheologic Histria (comuna Istria, județul Constanța), denumit *Acropolă Centru-Sud* (ACS). Sectorul acoperă o suprafață de aproximativ 2000 mp (50 × 40 m) și se află la S de centrul acropolei cetății, care, în perioada romană târzie, este ocupat de Basilica episcopală. În cursul campaniilor arheologice din anii 2013–2014 s-au deschis în total 18 casete și au fost recoltate 21 de monede, publicate recent. Cercetările au continuat și în anul 2015, când a fost scos la lumină un bogat material numismatic, alcătuit din monede grecești, romane și bizantine. Dintre cele 72 de piese descoperite în anul 2015, cele mai vechi sunt emisiuni locale de bronz puse în circulație în secolele V–IV a.Chr., la care se adaugă monede de bronz macedonene de la Filip al II-lea. Emisiunile locale sunt reprezentate prin piese de bronz din tipurile cu roată, Apollo, zeu fluvial și Demetra. Cele mai multe monede romane provin din secolul al IV-lea p.Chr., dar sunt și emisiuni mai rar întâlnite, precum cele bătute la Amphipolis, în timpul lui Augustus, și la Thessalonic, în numele împăratului Nero. Monedele bizantine, *follis* și $\frac{1}{2}$ *follis*, au fost bătute în timpul împăraților Iustinian I și Iustin II.

Rezultatele cercetărilor arheologice de la Tropaeum Traiani–Adamclisi din campania 2016 – Alexandru Barnea, Adriana Panaite (IAB), Mihai Severus Ionescu (Baza 90 Aeriană, Otopeni), Robert Constantin (MC Mangalia), Gabriel Talmațchi (MINAC)

Cercetările arheologice din campania 2016 s-au desfășurat în patru puncte, două în *Sectorul A* și două în *Sectorul C*, după cum urmează: în *Sectorul A* – la nord de Basilica A (Adriana Panaite) și în zona străzilor ABV IV, AV 2' și AV 3 (Mihai Severus Ionescu), iar în *Sectorul C* – în zona edificiului C5, aflat la E de Basilica C (Robert Constantin) și în zona de la sud de *Basilica Forensis* (Gabriel Talmațchi). Comunicarea prezintă, pe scurt, rezultatele obținute în fiecare dintre sectoarele menționate.

O tessera de plumb inedită din Dobrogea – Steluța Gramaticu Marin (MMB)

În încercarea de a scrie despre anumite monede grecești pontice, autoarea a găsit, printre notițele păstrate, fotografiile și datele incomplete ale unei piese de plumb dintr-o colecție privată. Una dintre informațiile care o însoțesc este aceea că piesa ar proveni din regiunea dobrogeană, fapt considerat cât se poate de important. Din acest motiv, este necesară descrierea și identificarea sa în contextul circulației monetare din zona litoralului vest-pontic.

Observații privind miliarii datați în a doua jumătate a secolului al III-lea și începutul celui următor din Moesia Inferior – Adriana Panaite (IAB)

În mod tradițional, stâlpii miliari sunt considerați drept cele mai clare dovezi ale construcției și reparației drumurilor romane pe tot cuprinsul Imperiului. Relativ recent, a fost lansată o nouă interpretare, potrivit căreia inscripțiile de pe unele borne antice reprezintă doar expresia loialității autorităților locale față de împărat. Este vorba, mai ales, despre miliarii datați în a doua jumătate a secolului al III-lea și începutul celui următor. În comunicarea de față se vor analiza cele două interpretări, cu privire specială asupra regiunii de la Dunărea de Jos.

Vechi cercetări, noi considerații asupra criptei creștine descoperite pe fosta stradă K. Marx din Constanța – Irina Achim (IAB), Laurențiu Cliante (MINAC)

La începutul anilor '80, în cursul unor lucrări de sistematizare urbană desfășurate în perimetrul fostei străzi K. Marx (astăzi strada Revoluției din 22 Decembrie 1989), au fost identificate vestigiile unui edificiu de cult creștin. Intervenția antropică brutală, realizată cu mijloace mecanice, a condus la distrugerea cvasitotală a zidurilor perimetrului de sud și vest ale monumentului creștin, a pavimentului său, realizat din cărămidă, dar și la afectarea parțială a criptei pentru relicve aflate sub nivelul sanctuarului bisericii. Cu toate acestea, planul și detaliile constructive privind cripta au putut fi reconstituite cu destulă acuratețe.

Pe baza datelor disponibile (reunite în contribuția lui A. Rădulescu și V. Lungu din anul 1989, precum și a clișeelor păstrate în arhiva fotografică a MINAC), autorii își propun să redeschidă dosarul arheologic al acestei descoperiri, rediscutând contextul arheologic, precum și flaconul-relicvar din sticlă descoperit intact în absidiola estică a criptei. Sunt, de asemenea, avute în vedere detalii privind tehnica de construcție a criptei, decorația murală, cu privire specială asupra flaconului lenticular din sticlă, sigilat practic, în absidiola estică a dispozitivului pentru conservarea moaștelor. Acest obiect, unic în peisajul religios de la Tomis, oferă informații suplimentare despre venerarea relicvelor sfinte în Scythia Minor și permite o serie de interpretări privind obiectele asociate cultului relicvelor în acest cadru provincial precis.

Câteva remarci asupra tezaurului de la „Suluc”, lângă Măcin, jud. Tulcea – Daniel Spănu (IAB)

Descoperit la începutul secolului trecut, tezaurul de monede și podoabe găsit în locul *Suluc*, de lângă localitatea Măcin, s-a bucurat de atenția mai multor cercetători, atât numismați, cât și arheologi. Totuși, o publicare tehnică, sistematică, critică și completă a acestei descoperiri nu a fost realizată până acum. Cronologia acestui tezaur a fost și ea controversată. Monedele păstrate au fost emise în cursul secolului al III-lea, dar podoabele se pot data la sfârșitul secolului al IV-lea sau chiar în cursul secolului următor. În urma unor periegeze realizate în vecinătatea cetăților romane și bizantine de la *Troesmis* (Turcoaia), a putut fi precizat, cu oarecare aproximație, locul descoperirii tezaurului.

Amfiteatrul militar roman de la Drobeta. Raport asupra săpăturilor din anul 2016 – Constantin C. Petolescu, Florian Matei-Popescu (IAB), Marin Iulian Neagoe, Paul Dinulescu (MRPF Turnu Severin)

Cercetările arheologice din amfiteatrul militar s-au desfășurat în perioada 20 iulie – 4 septembrie 2016. Scopul a constat în evidențierea traseului ringului amfiteatrului, pentru crearea condițiilor punerii în lucru a unui proiect de consolidare și valorificare muzeistică a acestui obiectiv.

Totodată, în cursul acestei campanii, a fost continuată investigarea porții de nord a amfiteatrului. Aceasta a fost cercetată abia în anul 2015, din cauza șantierului de construcție a „Pavilionului Multifuncțional”, situat pe latura de nord a amfiteatrului. În urma excavării mecanice din anii 2010 și 2013, fusese dezvelit batantul de est al intrării. Cercetarea s-a făcut printr-o suprafață deschisă în fața intrării, care a fost apoi extinsă spre arenă și, de asemenea, prin continuarea unei secțiuni din anii precedenți.

În cursul acestei campanii, s-a cercetat depunerea de pe partea exterioară a batantului de est – constatându-se că acesta pornește de la unirea cu zidul ringului și ajunge până lângă clădirea „Pavilionului multifuncțional”, fiind cel mai lung dintre batanți. Până în acest moment, nu a fost identificat nici în Sp. 1/2015, nici în S6/2012, batantul de vest al porții de nord. Având în vedere dimensiunile pragului, s-a ajuns la concluzia că intrarea de nord era mult mai strâmtă; batantul de vest a fost demolat, fără a lăsa urme, de construcția medievală. Autorii consideră că cei doi batanți ai porții de nord închideau de fapt un gang, care, prin dimensiunile sale, servea poate pentru conducerea (împingerea) spre arenă a unor animale (taur?, urs?) pentru jocurile din arenă.

În urma cercetărilor din acest an, a fost stabilită o stratigrafie generală a edificiului. Astfel, au fost identificate următoarele niveluri, pornind de la nivelul de călcare actual: nivel contemporan, nivel modern, nivel medieval târziu (secolele XIV–XV), nivel medieval timpuriu (secolele XIII–XIV), nivel roman târziu (secolul al IV-lea), nivel roman timpuriu (secolele II–III), precum și nivelul de călcare al arenei, un strat compact, nisipos de aproximativ 0,20–0,30 m, pe care se afla un fragment de *mortarium* din ceramică – o buză având ștampila THEOTIMI / STEFANI – imprimare inversă. Ștampila este cunoscută în Dacia și Moesia Inferior.

[O statueta a zeiței Isis–Fortuna în însemnările lui István Téglás. Interpretare iconografică și antropologică] – Ștefana Cristea (CSOMM–UBB Cluj)

În însemnările arheologice ale lui István Téglás, publicate în anul 2005 de István Bajusz, poate fi întâlnită descrierea sumară și schița unei statuete reprezentând un personaj feminin, identificat cu zeița Ceres. Ea provine din zona localității Cigmău, jud. Hunedoara, unde au fost descoperite un castru auxiliar și două așezări civile.

Datorită prezenței coroanei specifice zeiței Isis, a cornului abundenței și a cârmei caracteristice Fortunei (păstrată fragmentar în desen), autoarea poate afirma, cu siguranță, că statueta o înfățișează pe Isis–Fortuna și nu pe Ceres. Există analogii foarte bune în acest sens, atât în Dacia romană, cât și în restul Imperiului. A fost realizată o analiză iconografică completă a piesei în discuție. S-a încercat, de asemenea, și o înțelegere din perspectiva antropologiei sociale și a religiei cognitive a succesului acestei imagini sincretiste a zeiței Isis la nivelul lumii romane.

Fundalul emoțional al religiei greco-romane poate fi uneori întrezărit din texte și imagini, emoții regăsite și în prezent: speranța și frica – speranța de a fi ajutat și de a beneficia de intervenția divină și teama de a fi ignorat, respins, dezamăgit, pedepsit. Isis sub forma ei de Isis–Fortuna devine însăși personificarea soartei, a destinului, o adevărată Dea Panthea, așa cum se întâlnește și în aretalogiile elenistice.

Investigații compoziționale și tehnologice privind două cazuri de bronzuri romane – statui imperiale aurite de la Răcari și două tabule municipale de la Troesmis – Bogdan Constantinescu (IFIN–HH), Dorel Bondoc (MO Craiova), Daniela Stan (IFIN–HH), Cristiana Tătaru, Tudor Martin (MNIR)

Mai multe fragmente de statui imperiale – unele aurite – provenind din castrul roman de la Răcari au fost analizate prin fluorescența de raze X. Bronzul statuiilor este bronz cu mult plumb, plumbul favorizând turnarea mai ușoară prin metoda cerii pierdute. Statuile au fost turnate pe componente – cap, tors, picioare, mâini – cel mai probabil într-un atelier specializat, undeva în Moesia, și apoi transportate

pe Dunăre în zona Răcari. Aurirea s-a făcut prin acoperire cu foițe de aur foarte pur (provenit din topirea monedelor imperiale), adezivul fiind de natură organică (rășini?). Rezultatele obținute sunt comparate cu rezultatele proiectului *Large Roman Bronze Statues from the UNESCO World Heritage Limes* al specialiștilor de la Landschaftsverband Rheinland – Landes Museum Bonn.

Cele două tabule conținând legi ale municipiului Troesmis, recuperate din Marea Britanie de autoritățile române, au fost și ele analizate prin fluorescența de raze X. Este vorba și aici de bronz cu mult plumb, aliajul fiind diferit la cele două tabule, indicând turnarea lor separată în șarje de metal diferite. S-a comparat aliajul acestora cu cel al unor diplome militare din colecția MNIR, concluzia fiind că este vorba de bronz puternic neomogen, produs într-un atelier local, sensibil mai puțin performant decât atelierelor (probabil din Roma), în care au fost produse diplomele. Sunt prezentate și considerații privind montarea tabulelor în rame de plumb, realizarea inscripțiilor și posibila istorie a găsirii lor prin investigații neautorizate.

Castrul roman Câmpulung – Jidova – campania 2016 – Constantin C. Petolescu, Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJ Argeș)

Cercetările efectuate în porțiunea dintre pretoriu (vest) și *via sagularis* (est) au dus la identificarea unei încăperi cu dimensiuni de circa $4,35 \times 3,15$ m, cu podea realizată în *opus signinum*, posibil o exedra a clădirii pretoriului, obiectiv cercetat în anii 1978–1980. De asemenea, la sud de încăperea cercetată, au fost observate amprente de stâlpi, probabil de la o construcție de lemn. Întrucât cercetarea se află în stadiu incipient, nu pot fi formulate concluzii foarte clare cu privire la situația relevată. Înțelegerea ei a fost îngreunată și de intervențiile moderne care au afectat sectorul cercetat.

Termele militare de la Voinești (Lerești – Argeș) – campania 2016 – Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJ Argeș)

Cercetările arheologice de la Voinești (comuna Lerești, județul Argeș) au fost concentrate, în campania 2016, pe latura estică a clădirii termelor. În această zonă au fost cercetate parțial două încăperi, una cu pereții tencuiți și o alta dispusă la est de ea, cu hipocaust.

În „camera cu pereți tencuiți” (denumire provizorie menită a face mai ușoară descrierea compartimentării clădirii termelor), tencuiala este de culoare albă și acoperă pereții și podeaua. De asemenea, în interiorul camerei a fost relevată o structură realizată din cărămizi, probabil o banchetă. S-a mai observat că podeaua este sigilată de un strat de arsură, observat și în spațiul aflat la nord de încăperea tencuită.

La nord de absidă și la est de camera cu pereții tencuiți în alb, a fost cercetată o a doua încăpere cu hipocaust, o alta fiind identificată pe latura vestică a clădirii termelor.

Pe lângă materialele de factură romană, relativ puține, a apărut o cantitate importantă de ceramică medievală târzie (secolele XVII–XVIII) și un vârf de săgeată cu lama romboidală și tub de înmănușare, tot medieval.

Despre mormintele sarmatice tumulare din Muntenia, Moldova, Banat și Crișana – Liana Oța (IAB)

În ciuda prezenței unor trăsături comune (concentrare teritorială, descoperiri care constau mai ales în morminte, practicarea exclusivă a inhumăției, număr relativ mic și varietate tipologică redusă a pieselor de inventar), descoperirile atribuite sarmaților din Muntenia, Moldova, Banat și Crișana se

caracterizează prin deosebiri semnificative de detaliu. Una dintre aceste deosebiri se referă la mormintele tumulare. Numărul redus al înmormântărilor tumulare (principale sau secundare) din Muntenia, Banat și Crișana contrastează cu numărul mare al mormintelor tumulare din Moldova. Nu toate înmormântările tumulare din zonele menționate pot fi atribuite unor persoane de elită. Pe lângă mormintele cu inventar deosebit, atât numeric, cât și ca valoare (Vitănești, Vizejdia T. 4, Giurcani T. 1 M. 8), se întâlnesc și complexe funerare izolate (Hagieni, Săndulița) sau grupuri de morminte (Ciulnița, Bârlad – *Depozitul de lemne*, Manoleasa, Slobozia – Hănești) a căror amenajare în mantaua unor tumuli mai vechi trebuie altfel explicată.

Din nou despre descoperirile sarmatice de la Târgșoru Vechi, județul Prahova – Bogdan Ciupercă (MJIA Prahova), Andrei Măgureanu, Dorin Sârbu (IAB), Eugen Paveleț (DJC Prahova)

În campania arheologică din anul 2005 a fost descoperit un mormânt de inhumatie în zona „Caselor domnești” de la Târgșoru Vechi. Detaliile de rit și ritual funerar susțin ipoteza atribuirii mormântului unui sarmat din secolul al III-lea. Comunicarea analizează, pe de o parte, această descoperire singulară, iar pe de altă parte, descifrează relația cu grupul de morminte deja publicat, plasat la o distanță importantă spre est față de descoperirea din anul 2005.

De la fotografie aeriană la metodă de analiză – Carmen Miu (CNAIR București)

Atât impactul antropic, cât și cel natural determină modificări continue ale peisajului, afectarea nu numai a reliefului, dar și a siturilor și monumentelor istorice. Mai mult, modul în care s-au dezvoltat în timp peisajele, în ultimele decenii, este esențial pentru a anticipa programe de monitorizare, pentru a preveni evoluții nedorite în zonele în care se găsesc atât obiective de patrimoniu cultural, cât și arii naturale protejate. Trebuie identificate metode adecvate pentru a monitoriza evoluția mediului, a lua măsurile necesare, a îmbunătăți și susține protejarea siturilor.

Identificarea unor fotografii aeriene – realizate la începutul secolului XX și descoperite într-o arhivă străină – a constituit elementul care a determinat o cercetare aprofundată a unor structuri arheologice din zona Dobrogei.

O analiză sumară, sub aspectul modificărilor de peisaj survenite în timp, a surselor cartografice și imagistice în care apar structurile circulare – așa-numitele „ringuri” – amplasate în imediata vecinătate a fortificațiilor liniare dobrogene, precum și o prezentare a propunerilor de încadare cronologică constituie problemele care vor fi abordate.

Arheologia și numismatica epocii migrațiilor și medievale

Cercetările arheologice de salvare de la Lipoveni (raionul Cimișlia). Campaniile 2013–2016 – Sergiu Matveev (U Chișinău), Vlad Vornic (ANA Chișinău)

Excavările de nisip, efectuate la finele anilor '50 ai secolului trecut, pe un teren aflat la nord de satul Lipoveni, au dus la identificarea unui sit arheologic cu mai multe niveluri de locuire. Conform autorilor descoperirii, el cuprindea o așezare din secolele V–III a.Chr. și o necropolă de tip Sântana de Mureș – Cerneahov. În ultimii ani, lucrările ilicite de excavare a nisipului au luat proporții alarmante, fapt care a determinat intervențiile de salvare. După datele preliminare de care dispunem, necropola corespunzătoare așezării Sântana de Mureș – Cerneahov este deja distrusă aproape în întregime. Un număr mare de piese, recuperate între timp, a fost depozitat într-un muzeu improvizat în liceul din Lipoveni și la mai mulți săteni.

Săpăturile arheologice demarate în situl respectiv în anul 2013 au avut un caracter restrâns, însumând către anul 2016 o suprafață de cca 150 mp. În ciuda acestui fapt, ele au furnizat descoperiri interesante. Au fost investigate 56 de complexe arheologice (50 de gropi, trei cuptoare, două vetre și o construcție adâncită în sol) și a rezultat o cantitate mare de artefacte și resturi osteologice.

În urma analizei descoperirilor arheologice au fost identificate vestigii datând dintr-o etapă târzie a eneoliticului, numită și cultura Usatovo (finele mileniului al IV-lea – începutul mileniului al III-lea a.Chr.), urmate cronologic de artefacte aparținând perioadei BrD – HaA, fiind prezente elemente aparținând comunităților culturale Noua, Chișinău–Corlăteni și Hansca–Holercani (secolele XII–X a.Chr.), și altele datând din secolele V–III a.Chr. Era creștină este documentată prin vestigii din perioada migrației goșilor – cultura Sântana de Mureș – Cerneahov (secolele III–IV p.Chr.) și piese atribuite Evului Mediu (secolele X–XIV și XV–XVIII). Locuirea cea mai intensă în zona cercetată corespunde mileniului I a.Chr. și secolelor III–IV p.Chr., celelalte orizonturi culturale și cronologice fiind reprezentate deocamdată doar prin fragmente ceramice sau obiecte mai puțin caracteristice.

Cercetări arheologice preventive la București, Militari – Câmpul Boja. Campania 2016 – Mircea Negru (U „Spiru Haret”), Cristian Schuster (IAB), Edmond Silviu Ene (CI), Alin Diaconu (CI), Alexandra Comșa (IAB)

În perioada iulie – noiembrie 2016 au avut loc cercetări arheologice preventive în sectorul D (vest) al sitului arheologic. În cursul acestora, au fost descoperite complexe și materiale arheologice din așezările încadrate în epoca bronzului, prima epocă a fierului, a doua epocă a fierului, secolele III–IV, V–VII și XVIII–XIX, un mormânt din secolele XVIII–XIX, respectiv un canal și alte complexe arheologice (gropi, șanțuri) din secolul XX.

Cele mai numeroase descoperiri aparțin mileniului I d.Hr., fiind făcute în cadrul așezărilor de tip Militari – Chilia – siturile eponime pentru cultura atribuită geto-dacilor din Muntenia în epoca romană, respectiv a celor de tip Ipotești – Căndești.

Așezarea de tip Militari – Chilia. În cursul săpăturilor arheologice au fost descoperite locuințe cu forme aproximativ rectangulare, cu colțurile rotunjite (cpl. 8, 58, 96, 131, 136). Podeaua nu prezenta urme de amenajări speciale. Într-un caz, a fost observată *in situ* partea inferioară arsă a peretelui locuinței. Gropile identificate aveau forma rotund-ovală în plan, iar profilul era în formă de clopot, cu partea inferioară mai lată (cpl. 7, 14–15, 17, 23, 93, 80, 108, 122, 138, 140, 147). Cuptorul de olar (cpl. 20) descoperit este al treilea din acest sit arheologic. El este de tipul cu pilon central. În fața cuptorului era o groapă de alimentare, aproximativ ovală în plan, în care au fost găsite fragmente din grătar și pilonul de susținere, demontate după scoaterea sa din funcțiune. Complexele și materialele arheologice din așezarea de tip Militari – Chilia pot fi datate, în acest stadiu al studierii lor, în secolul al III-lea, fără a exclude posibilitatea continuării utilizării lor și în secolul al IV-lea.

Așezarea de tip Ipotești – Căndești. În cadrul acestei așezări au fost identificate o serie de locuințe și gropi. Locuințele descoperite (cpl. 1–2, 6, 12–14, 21, 38–40, 46, 52–53, 56–57, 62–63, 77, 79, 96, 114–115, 125–126, 132) aveau, în general, o formă rectangulară. Într-unul dintre colțurile lor era amenajat, fără excepție, un cuptor de bucătărie, prin scobire în bloc de lut cruțat. Materialul recoltat este reprezentat de fragmente de vase ceramice modelate cu mâna sau la roată, fusaiole și vălătuți din lut ars. Complexele și materialele arheologice din așezarea de tip Ipotești – Căndești pot fi datate în limitele secolelor V–VII, nuanțări urmând a se face după atenta analiză a materialelor arheologice din fiecare complex.

Așezarea din epoca modernă. Dintre complexele arheologice din cadrul acestei așezări pot fi amintite o locuință (cpl. 32) și un pavaj rectangular de cărămizi (cpl. 78). În cursul cercetărilor a fost descoperit un mormânt izolat (cpl. 11) din perioada funcționării așezării. În partea de sud a suprafeței cercetate a fost identificat un canal din beton armat îngropat, care străbate situl de la vest la nord (cpl. 100), și alte amenajări recente.

Valorificarea cercetărilor. În continuarea activităților de teren, materialele arheologice, integral colectate, au fost triate, desenate, fotografiate și identificate cronologic, în vederea publicării,

împreună cu informațiile științifice, în volumul VII din seria Militari – *Câmpul Boja*. În total, au fost identificate 152 de complexe arheologice și au fost făcute peste 1570 de înregistrări noi, care se adaugă celor peste 6500 aflate în baza de date a materialelor arheologice descoperite de-a lungul timpului în acest sit arheologic.

Observații privind ceramica din secolele VI–VII p. Chr. din spațiul nord-dunărean – Andrei Măgureanu (IAB)
[fără rezumat]

Grupul de morminte de la Nădlac – situl 1M. Date arheologice privind populația de la est de Tisa din secolele VI–VII – Erwin Gáll (IAB), Bence Gulyás (IA–UEL Budapesta), Adrian Ursuțiu (IAIAC)

În cursul verii anului 2012, pe linia de graniță dintre România și Ungaria, cu ocazia săpăturilor de salvare și printre complexe aparținând unor perioade istorice variate, a fost cercetată o porțiune a unui loc funerar databil în secolele VI–VII. Din cauza faptului că situl suprapunea linia frontierei, locul funerar nu a putut fi cercetat în totalitate. În cursul cercetărilor au fost dezvelite trei morminte, orientate pe direcția E–V și lipsite de inventar. În cazul M.3 însă, depunerea parțială a unei bovine, respectiv a unei ovi-caprine, dar și poziționarea acestora în interiorul mormântului, permit datarea cu siguranță a celor trei morminte în perioada secolelor VI–VII. Pornind de la situl menționat, care are analogiile cele mai apropiate din punct de vedere topografic la Nădlac–9M și 3M–N, autorii doresc să ofere și o scurtă prezentare a siturilor funerare de la est de Tisa. Este vorba despre acele locuri funerare, grupuri de morminte și morminte singulare pe care specialiștii, începând cu Dezső Csallány, le-au atribuit unei populații al cărei nume a fost amintit în izvoarele bizantine, cea *cutrigură*. Pornind de la această problematică istoricizantă și etnicizantă a materialului arheologic, autorii încearcă să analizeze dacă, în cazul unei populații cu o oarecare tendință de uniformizare a ritualurilor funerare, se poate vorbi de o identitate de macro-grup. Se va încerca dezbateră problematicii enunțate, aducându-se în discuție și problema orizontului funerar Sivashovka din zonele pre-caucaziene. Analiza va porni de la situl 1M, integrând și siturile Nădlac–9M, respectiv 3M–N.

Rezultatele campaniei 2016 de la Sighișoara – Dealul Viilor – Daniel Spânu (IAB)

Cercetările sistematice de teren de la Sighișoara – *Dealul Viilor* (jud. Mureș), din octombrie 2016, s-au desfășurat în grădina de zarzavaturi dezafectată a familiei Deac, o parcelă care, în cele patru decenii de săpături arheologice (1976–2016), nu a fost niciodată sondată. Au fost descoperite parțial vestigiile unor locuințe din secolul al VIII-lea; una dintre acestea a fost prevăzută cu o instalație de foc pentru amenajarea căreia s-a folosit circa jumătate de metru cub de piatră de râu. Aceste locuințe evidențiază continuarea așezării din secolul al VIII-lea și la nord de actualul drum Sighișoara–Boiu. În secțiunea cercetată au mai fost identificate materiale ceramice preistorice (cultura Wietenberg), din secolul al IV-lea (cultura Sântana de Mureș – Cerneahov) și din secolul al VI-lea, toate însă puternic deranjate de amenajările din vremea Caganatului avar târziu.

Necropole de incinerare din Transilvania. Studiu de caz: necropola de la Păuca, jud. Sibiu – Ioan Marian Țiplic (U Sibiu), George Tomegea (CNM Astra Sibiu), Maria Crîngaci Țiplic (ICSU Sibiu)

Problema necropolelor de incinerare din spațiul transilvănean a fost una de mare actualitate în perioada anilor '60–'80, mai ales prin vocile lui Kurt Horedt și Dumitru Protase. În prezent, cercetarea

necropolelor de incinerare sau bi-rituale nu mai este o preocupare constantă a cercetării arheologice, deși, chiar cu contribuțiile însemnate aduse de Ioan Stanciu la înțelegerea realităților – așa cum rezultă ele din cercetările arheologice – aparținând secolelor VI–VIII, suntem departe de a avea explicații mulțumitoare la câteva întrebări: cine sunt cei care utilizează acest ritual funerar în Transilvania? Este oare incinerarea un indicator al persistenței unor credințe „păgâne” generalizate în secolele VII–IX? Putem vorbi despre dispariția incinerării sub presiunea creată de creștinarea populației?

Comunicarea încearcă, pornind de la analiza unei descoperiri recente – necropola de incinerare de la Păuca, jud. Sibiu –, să ofere posibile răspunsuri cu racordări și la situația similară din întreg spațiul central-european. Cercetarea arheologică derulată în cadrul sitului de la Păuca – *Biserica Ungurească* a scos la lumină mai mult de 30 de urne funerare, atestând existența unei necropole de incinerare databile în perioada secolelor VIII–IX (cel mai probabil ultima parte a secolului al VIII-lea și prima treime a secolului al IX-lea), care se alătură celor deja cunoscute în partea de sud-vest a Transilvaniei (Alba Iulia, Ghirbom, Ocna Sibiului, Gușterița, Mediaș ș.a.).

Monede descoperite în context funerar în Transilvania (secolele XI–XIII): caracteristici generale și particulare – Maria Crîngaci Țiplic (ICSU Sibiu)

În urma repertorierei și analizei monedelor descoperite în mormintele din cimitirele datate în secolele XI–XIII din bazinul Transilvaniei, s-a urmărit reapariția fenomenului de depunere de monede în morminte și s-a propus o evoluție și o cronologie a acestui fenomen, detalierea gradului de răspândire al acestuia, diferitele funcții ale monedei depuse în mormânt și mesajul pe care aceasta îl poate transmite. Chiar dacă practica depunerii de monede în morminte reprezintă un fenomen generalizat în întreaga Europă, existând o tendință de a încadra acest tip de descoperire într-un ritual șablon, cel al mitului *obolului lui Charon*, se pot sesiza totuși anumite particularități, pe baza cărora se pot realiza noi interpretări. Astfel, în urma analizei detaliate, autoarea consideră că monedele depuse în mormânt se pot constitui într-un indicator pentru marcarea graduală a răspândirii fenomenului creștinării ritualului de înmormântare, pe de o parte, și a intensificării controlului bisericii catolice în respectarea principiilor creștine în privința acestui ritual, pe de altă parte.

O descoperire medievală excepțională de la Alba Iulia: inventarul M 520 (cca 1200) – Daniela Marcu Istrate (IAB)

Lucrarea analizează o descoperire de excepție din inventarul cimitirului medieval de la Alba Iulia, respectiv o centură cu monturi metalice databilă în secolele XII–XIII.

Foarte puține dintre cele 400 de morminte descoperite în cursul cercetărilor arheologice realizate în anul 2011 în fața catedralei romano-catolice din Alba Iulia conțin obiecte de inventar. De obicei, acest inventar se rezumă la cercei cu capătul în forma literei „S”, inele de deget sau monede. Câteva morminte se remarcă însă prin depunerea unor piese excepționale, reprezentând nu doar accesorii ale costumului, ci și însemne ale unui statut privilegiat. Printre cele mai interesante morminte este și M 520, defunctul fiind înhumat cu o centură din piele împodobită cu peste 100 de aplici decorate. Poate mai important decât piesa în sine este contextul descoperirii, deoarece groapa mormântului a fost săpată în ruinele bisericii din secolele X–XI, deranjând morminte încă mai vechi decât acestea.

Lucrarea introduce în circuitul științific aceste descoperiri, analizează contextul și analogiile și propune o nouă posibilă interpretare a acestui mormânt.

Considerații asupra așezării medievale de la Apoldu de Jos (jud. Sibiu) – Zeno Karl Pinter (U Sibiu), Claudia Urduzia (MN Brukenthal)

Odată cu începerea lucrărilor de construcție a autostrăzii Sibiu–Orăștie în anul 2012, au fost demarate și cercetările preventive în cele opt situri identificate pe parcursul diagnosticului arheologic, în județul Sibiu. Între acestea se numără și situl de la Apoldu de Jos, aflat imediat la ieșirea din localitate, pe drumul spre Sângătin. Pe parcursul cercetărilor desfășurate în acest punct în anii 2012–2013, au fost identificate aproximativ 200 de complexe medievale, care au constat în urmele mai multor locuințe adâncite, urmele mai multor vetre de foc și în numeroase gropi cu diverse destinații (gropi de stâlp, gropi menajere, gropi de provizii, gropi rituale). În locuințele adâncite au fost identificate des cuptoare din piatră și din lut și, mai rar, elemente de arhitectură, ca gropi de stâlp. Materialele arheologice recuperate constau într-un număr mare de fragmente ceramice, oase de animale, fusaiole, lame de cuțit, seceri, pinteni și un pandantiv/aplică din bronz. Majoritatea acestora pot fi atribuite secolelor XII–XIII. Din aceleași complexe au fost recuperate, în număr mai mic, și materiale romane refolosite, printre care și o monedă foarte tocită, care pot fi atribuite secolelor III–IV p.Hr.

Cercetări la Nufăru, jud. Tulcea, punctul Trecere bac, campania 2016. Date privind locuirea și aspectele funerare – Oana Damian (IAB), Mihai Vasile (MNIR); câini în complexe din așezarea medio-bizantină – Valentin Dumitrașcu (IAB); necropola medio-bizantină – considerații antropologice – Gabriel Vasile (IAB)

Cercetările arheologice au contribuit la descoperirea unei cetăți bizantine în intravilanul localității Nufăru, situate pe malul drept al brațului dunărean Sf. Gheorghe. Construită la sfârșitul mileniului I, odată cu recucerirea de către Imperiul bizantin a regiunii Dunării de Jos, aceasta a evoluat, în cursul secolului al XI-lea, ca o așezare de tip urban, cu structuri de locuire înregistrate până la mijlocul veacului al XIII-lea, distrusă în vremea invaziei tătare. Prin cercetări programate și preventive, au fost investigate, în proporții diferite, peste 50 de puncte din intravilanul localității, fiind identificate tronsoane ale zidului de incintă, care au permis reconstituirea traseului curții, închizând o suprafață de circa 6 ha, precum și o serie de elemente de fortificație – trei turnuri aparținând curtinelor estică și vestică, un turn de colț, nord-vestic, un turn-poartă și instalația portuară a cetății pe latura de nord. Descoperirile – atât din interiorul cetății, cât și din afara spațiului fortificat – de complexe (de locuire, meșteșugărești și menajere) și materiale arheologice documentează, în forme bogate și variate, pe o suprafață mare, o locuire aparținând epocii medio-bizantine, a cărei imagine se întregeste prin cercetarea a trei zone cimiteriale.

Punctul cercetat în ultimul deceniu și jumătate, *Trecere bac*, aflat în extremitatea nordică a promontoriului stâncos pe care se desfășoară așezarea de la Nufăru, foarte aproape de zona de traversare a Dunării cu bacul spre și din Delta Dunării, pe o proprietate privată, este o sinteză la scară mică a evoluției sitului. Cercetările desfășurate pe o suprafață de circa 400 mp au identificat un sistem de fortificare a zonei, îmbinând stânca naturală cu elementul construit – tronson din curtea de nord a cetății, conținând și un turn-poartă, asociat cu un sistem complex de platforme care definește o instalație de acostament. A putut fi cercetată o locuire din prima jumătate a secolului al XI-lea, care se adosează zidului de incintă, atât la nord, cât și la sud. După ieșirea din uz a debarcaderului, zona a fost transformată, pentru circa un secol și jumătate, în spațiu funerar, suprapus de o locuire care, în această zonă, se prelungește dincolo de limitele generale ale așezării, putându-se constitui într-un punct de control din perioada influenței tătare asupra nordului Dobrogei. Necropola cercetată, însumând până în prezent peste 450 de morminte de inhumație, cu orientare V–E, poate fi considerată cea mai importantă dintre cimitirele așezării.

Săpăturile arheologice derulate în campania 2016 au urmărit în principal continuarea cercetării necropolei și a locuirii care o suprapune, prin extinderea spre nord a săpăturii, în cadrul unei suprafețe, orientate E–V, cu dimensiunile de 23 × 7 m. Din punct de vedere stratigrafic, a fost identificată o depunere de pământ cenușiu prăfos, în care au fost descoperite gropi menajere, datând din secolul al XIII-lea, conținând ceramică, obiecte mărunte, fragmente osteologice animale, gropi care secționază nivelul înmormântărilor încadrate între mijlocul secolului al XI-lea – începutul secolului al XIII-lea.

În extinderea spre nord a suprafeței, nivelul ocupațional, care afectează nivelul necropolei, este reprezentat prin 17 gropi menajere, cu formă circulară, cu diametre de 1,20/1,40/1,60/1,90 m și adâncimi cercetate de până la 1,20 m. Dintre complexele menajere identificate, două (dintre care unul cercetat încă din anul 2014) rețin atenția prin conținutul de material osteologic canin, reprezentat atât de schelete în conexiune anatomică, cât și de schelete deranjate, conservate parțial (O.D., M.V.).

În complexul cercetat în campaniile 2014 și 2016 a fost evidențiat un schelet în conexiune anatomică, căruia îi lipsește însă partea posterioară, precum și elemente dispartate de la alți indivizi, cel puțin nouă, unele prezentând urme de dinți de carnivore și de rozătoare. În celălalt complex, cercetat în campania 2016, au fost identificați doi indivizi aproape întregi, dintre care doar unul în conexiune anatomică, un mascul adult de talie medie/mare; celălalt este un adult bătrân, cu multiple traumatisme vindecate la nivelul coloanei vertebrale și membrelor, de talie mai mică decât primul (V.D.).

În privința complexelor funerare cercetate în anul 2016, acestea se caracterizează prin aceleași aspecte de rit și ritual definind necropola cercetată în campaniile anterioare. Celor 437 de complexe funerare cercetate li se adaugă încă 21, numărul total ridicându-se la 458 și putându-se aprecia că, după această campanie, prin identificarea limitei nordice și verificarea limitei estice a zonei funerare, poate fi considerată încheiată cercetarea de teren a necropolei localizate în zona nord-estică a promontoriului nufărean. S-a practicat înhumarea individuală, înregistrându-se o serie de cazuri de re-înhumări și de deranjamente, rezultate din suprapuneri de complexe funerare sau din suprapuneri ale complexelor funerare de complexe de locuire, ceea ce a dus la distrugerea parțială a primelor, din care s-au putut identifica uneori doar părți din schelet. Gropile mormintelor au fost săpate în depunerea de sediment cenușiu prăfos. Orientarea mormintelor este V-E. Au fost înregistrate două șiruri paralele și două niveluri de înhumare. După marea cantitate de cuie și piroane de fier, se poate afirma drept certă utilizarea sicriilor, în ciuda absenței materialului lemnos care să o ateste. Scheletele apar în decubit dorsal, aparținând unor adulți și unor copii, cu craniile în poziție normală sau așezate fie pe partea dreaptă, fie pe cea stângă, cu brațele așezate în diverse poziții – variantele cu antebrațele pe abdomen, bazin sau pe lângă corp, cu subvariantele lor –, cu picioarele întinse, uneori ușor flexate. Un singur mormânt dintre cele descoperite conținea inventar, reprezentat de trei brățări de sticlă și una de bronz (O.D., M.V.). Resturile scheletice analizate provin din 21 de complexe funerare, atribuite la 23 de indivizi. Dintre aceștia, cinci sunt subadulți, iar 18 adulți (13 indivizi de sex masculin și cinci de sex feminin). De asemenea, au fost recuperate oase umane și din conținutul a nouă gropi menajere, care, în unele cazuri, distrug mormintele. Resturile scheletice provin de la 11 indivizi (șapte adulți și patru subadulți), dintre care au putut fi identificați câte doi subiecți din cele două sexe. Pe lângă stabilirea numărului minim de indivizi, determinarea sexului și estimarea vârstei, s-au făcut precizări cu privire la starea de conservare și reprezentare, estimarea staturii scheletice sau identificarea unor markeri ai stresului biomecanic. Totodată, prin observarea unor condiții patologice, a fost evaluată starea de sănătate. Nu în ultimul rând, pe baza analizei unei serii de caractere epigenetice, au fost consemnate informații cu privire la variabilitatea și moștenirea genetică a populației medievale (G.V.).

Date preliminare asupra tezaurului de podoabe medievale descoperit în Pădurea Cernica (jud. Ilfov) – Silviu Oța, Ernest Oberländer-Târnoveanu (MNIR)

În anul 2016, în Pădurea Cernica, din teritoriul localității Pantelimon, jud. Ilfov, a fost descoperit, cu ajutorul detectorului de metale, un tezaur de podoabe medievale. Acesta a fost predat autorităților, care l-au adus la Muzeul Național de Istorie a României.

Tezaurul cuprindea doi cercei din aur și patru brățări din argint. Cerceii și două brățări au fost întregi. Alte două exemplare sunt parțial rupte și au urme de reparare.

Conform modului de confecționare, cu veriga din sârmă simplă, cerceii se pot data anterior anului 1270 (având analogii în descoperirile de la Braničevo, Kalna, Cernăuți). Decorul lor constă din trei pandantive, două egale ca dimensiune (relativ asemănătoare cu cele descoperite pe cerceii de la Isaccea sau Cetine – Sv. Spas, în Croația), ajurate, dispuse în lateralele unuia central, mai mare, decorat

în tehnica granulației și filigranului, ornamentat cu opt conuri din foiță de aur. Acest pandantiv are analogii cu cele de la cerceii descoperiți la Voinești, Cernăuți, Cuptoare – *Sfozea*.

Brățările au fost confecționate din sârme de argint sau tuburi de argint torsionate, lățite la capete. Decorul a fost executat în tehnica granulației și filigranului. Acest tip de brățări poate fi datat în cursul secolului al XIII-lea și în prima jumătate a celui de-al XIV-lea. Piesele au analogii pe teritoriul României, la Voinești, Amnaș și Păcuiul lui Soare.

Data îngropării tezaurului este greu de precizat cu exactitate, dar cel mai probabil trebuie căutată spre sfârșitul veacului al XIII-lea, când au avut loc conflicte între căpeteniile tătare de la Dunărea de Jos.

Începuturile cetății Feldioara prin prisma datărilor tradiționale și a celor radiocarbon –

Adrian Ioniță, Daniela Marcu Istrate (IAB), Sebastian Dobrotă (CI), Corina Simion, Iuliana Stanciu, Tiberiu Sava (IFIN–HH)

Cetatea de la Feldioara/Marienburg este atestată documentar pentru prima dată în anul 1240, sub numele *Castrum Sanctae Mariae*, ceea ce presupunea existența unei fortificații anterioare acestei date și sugera prin nume o legătură cu Ordinul Teuton, Sfânta Maria fiind, după cum se știe, patroana ordinului cruciat. Desfășurate de-a lungul mai multor campanii, săpăturile de la cetate au evidențiat o succesiune a fazelor constructive începând din secolul al XIII-lea și până în perioada contemporană. Cea mai veche fază aparține cavalerilor teutoni, urmând apoi un moment constructiv important în prima jumătate a secolului al XIV-lea. O nouă reconstrucție și fortificare a avut loc la mijlocul secolului al XVII-lea, după principiile arhitectural-militare specifice epocii, în care artileria juca un rol din ce în ce mai important, cetatea dobândind în linii mari aspectul actual. Datarea acestor faze și în special a primelor etape din evoluția monumentului s-a făcut inițial pe baza observațiilor stratigrafice și de parament, iar după descoperirea anumitor artefacte – pinteți, cataramă, monede –, cu ajutorul acestora. Recent, au fost efectuate și analize radiocarbon pe mortarele din zidărie, rezultând date extrem de interesante.

Informații noi pe baza săpăturilor arheologice și a datărilor radiocarbon asupra unor morminte de la Curtea Domnească din Târgoviște –

Gheorghe Olteanu, Florin Petrică (CNMCD Târgoviște), Adrian Ioniță, Gheorghe Cantacuzino (IAB), Gabriela Sava, Doru Păceșilă, Oana Gâza (IFIN–HH)

Campania de cercetări arheologice din anul 2016, desfășurată, ca și cele din anii 2014–2015, în zona bisericii-paraclis, Turnului Chindia și palatului domnesc, a încercat să ofere răspunsuri cât mai precise cu privire la datarea și succesiunea monumentelor amintite anterior. În acest sens, au fost deschise suprafețe în locuri ce nu fuseseră cercetate arheologic anterior. Acestea au ocupat mai multe zone, printre care cea dintre latura nordică a palatului domnesc și intrarea de sud în biserica-paraclis, laturile de vest și nord ale Turnului Chindia, precum și cea de la est de altarul bisericii-paraclis. Rezultatele cercetărilor îndreptățesc autorii să afirme că ipotezele de datare mai vechi ale monumentelor amintite nu se mai susțin. Trebuie precizat că au fost prelevate probe osteologice și de mortar în vederea datării acestora prin metoda radiocarbon. Cele osteologice, provenind de la înhumări din zona bisericii-paraclis, susțin argumentele autorilor în ceea ce privește noile ipoteze de datare.

Date noi cu privire la istoria Cetății de Scaun a Sucevei pe baza cercetărilor arheologice desfășurate între anii 2011–2014 –

Monica Dejan, Ștefan Dejan (MB Suceava)

Cercetările arheologice desfășurate recent la Cetatea de Scaun a Sucevei s-au datorat începutului proiectului de restaurare, care a implicat numeroase modificări în aspectul cetății, incluzând aici și reconstruirea laturii de nord prăbușite din vechime. Din cauza faptului că cercetările arheologice nu au

fost prevăzute în proiectul inițial, acestea s-au desfășurat concomitent cu lucrările de restaurare și s-au făcut doar în zonele care implicau intervenția constructorului. În consecință, toate cercetările s-au limitat la spații restrânse, fără legătură unele cu altele. Descoperirile făcute nu sunt impresionante, dar ele aduc câteva date suplimentare în legătură cu istoria cetății și sunt în măsură să confirme unele dintre informațiile istorice scrise.

Săpăturile de salvare din anul 2016 în orașul medieval de la Costești – Gârlea. Date preliminare – Vlad Vornic (ANA Chișinău)

Deși prezintă un interes aparte pentru arheologia medievală a spațiului pruto-nistrean, așezarea urbană din secolul al XIV-lea de la Costești – *Gârlea* nu s-a bucurat de atenția cuvenită din partea specialiștilor. Semnalat în anii '20 ai secolului trecut, acest valoros obiectiv arheologic, ce se întinde pe o suprafață de peste 4 km², a fost cercetat prin săpături restrânse în anii 1934, 1954, 1957, 1959, 1993 și 2005. Rezultatele acestor investigații, care au avut în principal un caracter de salvare, au fost însă doar în mică parte publicate.

Ca urmare a unor lucrări de excavație neautorizate, în anul 2016, Agenția Națională Arheologică a efectuat la Costești – *Gârlea* două intervenții de salvare. Primul sondaj s-a desfășurat în zona unui șanț săpat ilegal în sectorul nord-estic al orașului medieval, iar al doilea – în „cartierul olarilor” din marginea nordică a sitului. Drept rezultat al săpăturilor de salvare, au fost dezvelite complet sau parțial un cuptor de ars piatră de var de mari dimensiuni, trei complexe adâncite de tipul bordeielor și cinci gropi menajere. Ca inventar arheologic, au fost găsite peste 50 de monede de bronz și argint, câteva obiecte de port de bronz și sticlă, mai multe piese de fier, o piatră fragmentară de râșniță, câteva pietre de ascuțit din gresie, o bogată colecție de ceramică și o mare cantitate de resturi faunistice. Majoritatea absolută a acestor descoperiri poate fi atribuită perioadei de existență a orașului Hoardei de Aur, care corespunde *grosso modo* primelor șapte decenii ale secolului al XIV-lea. Unele vestigii, însă, aparțin altor epoci istorice: bronzului târziu, primei epoci a fierului, perioadei de început a migrațiilor sau Evului Mediu târziu.

Două piese de cupru cu inscripții arabe descoperite în Republica Moldova (secolul al XIV-lea) – Eugen Nicolae (IAB)

Autorul prezintă două piese de cupru din epoca Hoardei de Aur descoperite întâmplător la Costești, raionul Ialoveni, și la Ivancea, raionul Orhei. Amândouă poartă inscripții arabe și provin din instrumentarul unor ateliere de prelucrare a metalelor, cel mai probabil al atelierelor implicate în producerea monedelor la Costești și la Orașul Nou (Yangi-șehr / Șehr al-cedid, localizat la Orheiul Vechi). Prima piesă este un fragment dintr-o plăcuță dreptunghiulară, cu o inscripție arabă pe una dintre fețe. Inscripția are un traseu punctat incizat și este dispusă pe două rânduri: 738 / Kutluğ bolsu[n]. Este vorba de anul hegirei 738 (1337–1338 p.Chr.), însoțit de urarea „Să fie cu noroc!”. Această urare apare frecvent pe monedele de cupru ale Hoardei de Aur și a fost identificată, într-o formă degradată, și pe monedele de cupru bătute la Costești (emisiunile de tip Costești – Gârlea). Inscripția reprezintă un exercițiu de scriere sau, mai probabil, un model. Cealaltă piesă este un poanson, care ar aparține unui depozit, deoarece a fost descoperit împreună cu un fragment de oglindă orientală și 15 monede de argint (majoritatea bătute la Orașul Nou în deceniul al șaptelea al secolului al XIV-lea), într-un punct situat aproape de Orheiul Vechi. Pe capătul circular al poansonului (1,6 cm) se observă urmele unei inscripții arabe, foarte slab conservate. Forma piesei, calitatea metalului și faptul că inscripția este în relief se opun ideii că ar fi un tipar monetar. Informațiile despre fabricarea tiparelor monetare în atelierelor islamice și urmele de cositor observate pe piesă sugerează că ar putea fi un poanson pentru imprimarea unor foițe de cositor folosite la pregătirea formei din lut în care se turnau tiparele monetare. Aproximarea locului

descoperirii de Orheiul Vechi și asocierea cu monede bătute acolo sugerează proveniența poansonului din orașul oriental, atacat și prădat în 1369.

Biserica angevină cu hramul Sfântului Gheorghe din cetatea Timișoarei, între tradiția istoriografică și realitățile arheologice – Florin Drașovean (MNB Timișoara)

Biserica cu hramul Sf. Gheorghe este atestată în anul 1323, când lui Cenad de Telegd îi este confirmată numirea în scaunul episcopal de Eger. Tradiția istoriografică presupune că, după 1552, când Timișoara este cucerită de otomani, biserica a fost transformată în moschee. După 1716, este dată călugărilor iezuiți, care oficiază prima liturghie la 8 aprilie 1718. În 1754 încep și ample lucrări de refacere și reamenajare a fațadei principale, care vor dura 14 ani, mai precis până în 1769 (alte surse spun că lucrările au durat până în 1771). Noua fațadă a fost realizată în stil baroc de arhitectul Franz Anton Platel. Biserica a fost demolată în anul 1914.

Cercetările efectuate între anii 2013–2015 au demonstrat că, în actuala piață Sfântul Gheorghe din Timișoara, nu a existat biserica atestată în 1323. Cele mai vechi ruine aparțin unei clădiri impunătoare, al cărei nivel de construcție este datat în prima jumătate a secolului al XVI-lea. În structura zidului au fost descoperite și elemente arhitectonice care provin dintr-o construcție gotică, care însă nu a putut fi localizată în teren. Prin urmare, informația transformării bisericii în moschee nu este confirmată de cercetările arheologice, așa cum nici situarea în acest loc a bisericii amintite în documentele din secolul al XIV-lea nu mai poate fi susținută. Este însă cert că o parte a materialelor folosite la construcția geamiei, precum și prezența fragmentelor de vitralii în stratul de amenajare a terenului în vederea construirii geamiei provin din demolarea unui alt edificiu construit în stil gotic, care poate fi unul ecleziastic, dar și laic.

Un „butuc pozitiv” de realizare a unei matrițe monetare de tipul „cu efigie a domnitorului”, descoperit la Cetatea Severinului – Marin Iulian Neagoe (MRPF Turnu Severin)

Piesa analizată a fost recuperată în timpul săpăturilor arheologice, efectuate în anul 1988, în incinta Cetății Severinului. Pe o bucată de bronz, cu dimensiunile de 1,5 × 1,4 cm și o grosime de 0,3 cm, a fost imprimată „în pozitiv” imaginea aversului unei monede de tipul „cu efigie a domnitorului” anepigrafă.

Imaginea, încadrată de un cerc perlat exterior, prezintă un personaj în picioare, văzut din față, având pe cap coroana cu trei fleuroane, înveșmântat cu o tunică strânsă pe bust și încinsă la mijloc cu o curea. Deasupra tunicii, personajul poartă o mantie prinsă pe piept, care coboară până în dreptul genunchilor. În mâna dreaptă ține o halebardă, în poziție verticală, iar în mâna stângă globul crucifer. În dreapta și în stânga personajului apar inițialele H D.

Această descoperire ridică o serie de probleme cum ar fi: atribuirea imaginii reprezentate unui tip monetar; identificarea emitentului; stabilirea valorii nominalului.

Dincolo de veridicitatea ipotezelor propuse în privința rezolvării problemelor enunțate, importanța acestei descoperiri este dată de caracterul unic, la care se poate adăuga faptul că reprezintă, în sfârșit, o primă dovadă privind funcționarea unei monetării în cetatea medievală a Severinului.

Cercetările arheologice din anul 2016 la Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni – Ion Tentiuc, Mariana Vasilache-Curoșu (MNIM Chișinău)

În toamna anului 2016, membrii Centrului de Cercetări Arheologice din Republica Moldova au efectuat săpături arheologice preventive în curtea Bisericii *Adormirea Maicii Domnului* din Căușeni, în vederea întocmirii documentației tehnice necesare proiectului de restaurare a locașului.

Ca obiective au fost fixate: identificarea unor elemente arhitecturale noi, de natură arheologică, care să întregască cunoștințele despre eventualele intervenții la zidărie sau posibilele modificări planimetrice, în timp, ale bisericii; acumularea de noi informații crono-stratigrafice privind funcționarea necropolei locașului; depistarea de materiale în vederea completării dosarului științific despre acest important monument de istorie, arhitectură și cultură românească medievală.

Investigațiile arheologice au fost realizate în cadrul a cinci secțiuni trasate în exteriorul locașului, însumând circa 95 mp. Ca rezultat, s-a reușit studierea, pe porțiuni limitate, a unor urme de succesiune a straturilor culturale bulversate sever de construcția sistemului de drenaj contemporan. Dintre cele mai importante descoperiri, menționăm dezvelirea resturilor fundațiilor unor construcții, necunoscute anterior, cum ar fi *Exonartexul/Pridvorul, Apeductul/Sistemul (rudimentar) de evacuare a apelor*, resturi de fundații ale unor construcții, a căror funcționalitate nu a fost stabilită. Tot aici au fost cercetate și câteva complexe funerare/morminte din cadrul necropolei bisericii.

În acest an, a fost continuată investigarea *Locuinței cu sobă de cahle cu vultur bicefal*, identificate în anul 2002. Monedele descoperite în interior permit precizarea perioadei de funcționare a locuinței în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În interiorul complexelor cercetate au mai fost descoperite nasturi și aplice din metal (bronz sau argint), piese de inventar din fier, fragmente de vase din sticlă și sticlă de geam, dar și ceramică, printre care mai multe fragmente de cahlă cu imaginea vulturului bicefal bizantin.

S-a stabilit că cele mai timpurii morminte cercetate în cadrul necropolei se încadrează în prima jumătate a secolului al XVI-lea, iar cele mai târzii aparțin sfârșitului secolului al XVIII-lea – începutului celui următor, când a funcționat locașul.

[Investigații ale culturii materiale medievale din Lipova în lumina descoperirilor arheologice mai vechi sau recente] – Florin Mărginean (CM Arad)

Bogata istoriografie referitoare la unul dintre cele mai importante târguri medievale de pe cursul inferior al Mureșului, Lipova, nu a fost completată încă de informații de natură arheologică. Prezentarea urmărește tocmai o ieșire din acest impas, prin încercarea de a aduna o serie de elemente de cultură materială recuperate fie în urma unor descoperiri fortuite, fie ca urmare a unor săpături arheologice sistematice. Mesajul transmis de aceste obiecte este unul grăitor și ilustrează o mică parte din cotidianul Lipovei medievale și premoderne.

Probleme actuale ale arheologiei

Legislație și proceduri actuale privind arheologia și patrimoniul cultural în Bulgaria – Stefan Alexandrov (INAM Sofia)

Autorul prezintă legea privind patrimoniul cultural din Bulgaria și procedurile prin care sunt organizate săpăturile arheologice (sistematice și preventive), de la înaintarea cererii pentru autorizarea săpăturii până la organizarea sesiunii anuale de rapoarte arheologice.

Arheologia în Republica Moldova: stadiul actual și perspective – Oleg Levițki, Ghenadie Sîrbu, Livia Sîrbu (IPC–AȘM Chișinău)

Cercetarea arheologică a teritoriului dintre Nistru și Prut este divizată, în mod tradițional, în trei perioade: basarabeană, interbelică și postbelică, ultima cuprinzând două etape: sovietică și post-sovietică.

Pe parcursul acestor perioade, au fost obținute rezultate considerabile în studierea culturii materiale și spirituale a comunităților culturale din *epoca paleoliticului* (I. Borziac, S. Covalenco); *neo-eneoliticului* (O. Larina, V. Dergaciov, V. Sorochin); *epoca bronzului* (V. Dergaciov, E. Sava, S. Agulnicov); *epoca fierului* (I. Niculiță, O. Levițki, M. Kașuba, M. Tcaciuc, V. Haheu); *epoca romană și medievală* (V. Vornic, N. Telnov, P. Birnea, Gh. Cebotarenco, Gh. Postică, R. Rabinovici, S. Reabțeva, A. Gorodenco, L. Bacumenco, I. Tentiuc).

Începând cu anul 1991, evoluția arheologiei este marcată de reorganizări permanente, stoparea treptată a finanțării cercetărilor de teren și a editării lucrărilor, exodul specialiștilor ș.a.

Totuși, cercetările arheologice de teren au fost efectuate în colaborare cu specialiști din România, Germania, Marea Britanie, Canada, Belgia etc. De asemenea, au fost întreprinse primele cercetări arheologice în incintele complexelor monastice și a fost realizat proiectul *Inventarierea monumentelor arheologice din Republica Moldova*.

Rezultatele acestor investigații au fost publicate în reviste, culegeri de articole și de rezumate editate peste hotare și în țară (Revista Arheologică, Tyragetia, STRATUM Plus etc.).

Realizări semnificative s-au produs și în domeniul legislativ, în anul 2010 fiind adoptată *Legea cu privire la protecția siturilor arheologice* și publicat Registrul monumentelor din Republica Moldova, iar în 2012 a fost creată Agenția Națională Arheologică etc.

Actualmente, investigațiile arheologice și valorificarea științifică a rezultatelor acestora se realizează de specialiștii din cadrul mai multor instituții: Centrul de Arheologie al IPC–AȘM Chișinău, MNIM Chișinău, ANA Chișinău, U Chișinău, UPS Chișinău, U „Școala Antropologică Superioară” Chișinău, ULIM Chișinău, Universitatea din Tiraspol, o parte considerabilă în colaborare cu instituțiile de profil din vestul și, respectiv, estul Europei.

În pofda sporirii volumului de informații cu privire la formațiunile cultural-cronologice atestate în spațiul est-carpatic, un șir de aspecte continuă să rămână încă insuficient elucidate și discutabile.

În cercetările viitoare se impun mai multe priorități, de importanță majoră fiind cele ce țin de geneza, evoluția și destinul acestora, printre care se remarcă următoarele:

- valorificarea științifică a rezultatelor investigațiilor arheologice rămase inedite;
- inventarierea și crearea bazei de date computerizate a patrimoniului arheologic, respectând normele și practicile de inventariere, prezervare și valorificare a patrimoniului arheologic adoptate în UE;
- extinderea investigațiilor de teren, conform standardelor europene privind metodologia cercetării arheologice;
- promovarea caracterului interdisciplinar al cercetării arheologice;
- cercetarea proceselor etno-culturale de pe teritoriul Republicii Moldova în contextul genezei și evoluției spațiului cultural euro-asiatic, din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul Evului Mediu;
- evidențierea componentelor autohtone și alogene (est-sud-est și central-europene) în geneza și evoluția comunităților cultural-istorice din spațiul est-carpatic.

Cercetări arheologice de teren în teritoriul administrativ al orașului Isaccea. Gestionarea datelor – Aurel-Daniel Stănică, Valentin Panait (ICEM–GS), Marian Mierlă (INCD–DD)

Colectivul șantierului arheologic *Cetatea Noviodunum* a efectuat, începând cu anul 2009, ample cercetări de teren în teritoriul administrativ al orașului Isaccea, pentru a identifica și cartografi și necropolele.

Cercetarea arheologică de teren a constituit unul dintre obiectivele prioritare în cadrul proiectului *Noviodunum 2000* (2020), fiind identificat și delimitat un număr mare de situri, care acoperă întreg palierul cronologic, de la neolitic la epocă modernă.

Plecând de la o platformă *software open source*, a fost dezvoltată o soluție de gestionare a datelor arheologice. Prin acest proiect, autorii își propun realizarea unei baze de date spațiale, care poate

reprezenta un instrument necesar pentru organizarea și arhivarea pe termen lung a datelor și informațiilor rezultate în urma investigațiilor arheologice de teren.

Nevoia de arheometrie, o provocare? Stadiul cercetărilor de arheometrie în centrele de cercetare din Cluj-Napoca – Vlad-Andrei Lăzărescu (IAIAC)

Comunicarea urmărește punerea în discuție a necesității și a oportunității cercetărilor arheometrice în contextul preocupărilor pe care arheologia din România le manifestă. Inexistența unui dialog serios între mediul științific și cel arheologic având aceleași preocupări face extrem de anevoioasă colaborarea dintre cele două medii, cu atât mai mult cu cât lipsa unor abordări cu adevărat interdisciplinare este resimțită în special de către cercetarea arheologică, și așa împotmolită în anumite paradigme culturale învechite. Oportunitatea unor discuții pe tema perspectivelor studiilor arheometrice în România este cu atât mai bine-venită cu cât arheologia nu se mai constituie astăzi într-o umilă *ancilla historiae*. Autorul profită de această ocazie pentru a aduce la cunoștința colegilor interesați capacitățile de cercetare de care dispun diferitele centre de cercetare din Cluj-Napoca și pe care le pot pune la dispoziția arheologilor, încercându-se un bilanț al colaborării dintre cele două medii în ultimii ani.

Cercetarea arheologică românească între „să se revizuiască, primesc! Dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale” – Dorel Micle (UVest Timișoara)

Cercetarea arheologică românească se află astăzi într-un profund proces de modernizare și restructurare. Necesitatea coroborării datelor din teren de cele din laborator a evidențiat rolul colaborărilor interdisciplinare și inter-instituționale. Având un rol determinant în această transformare, care trebuie să se petreacă „din mers”, pentru a se ajunge la un standard european comun și coerent, universitățile din România au căutat și caută mijloacele administrative și logistice pentru a se adapta noilor cerințe ale pieței științifice și, mai nou, a celei investiționale sau de infrastructură. Studiul de caz prezentat ilustrează soluțiile identificate de UVest Timișoara pentru a răspunde acestor provocări, precum și necesitatea realizării unui echilibru între mijloacele teoretice și cele aplicative. De la strategiile educaționale la cele de cercetare, sunt prezentate, pe rând, mijloacele prin care universitatea menționată a căutat să se adapteze noilor standarde, vizând atât o bună pregătire a viitorilor specialiști, cât și implicarea activă în dezvoltarea de noi tehnici de cercetare interdisciplinară cu aplicabilitate în arheologie.

Arheometrie la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”. Prezent și perspective – Corina Anca Simion (IFIN-HH)

Experiența de peste 65 de ani în fizică și domenii conexe la Măgurele a creat premisele unei abordări interdisciplinare de anvergură în ultima decadă și pe alte direcții de cercetare față de cele tradițional acceptate, pentru care IFIN-HH are deja o recunoaștere pe plan național și internațional. Un exemplu de succes îl reprezintă promovarea Centrului pentru Studiul și Conservarea Patrimoniului Cultural, unde arheometria reprezintă „placa turnantă” care reunește unele laboratoare de analiză fizico-chimică într-o formulă de colaborare interdepartamentală. Metodele de investigație vizează datarea radiocarbon, analiza compozițională PIXE / PIGE, XRF, analiza chimică instrumentală (FT-Raman, FT-IR ATR, HPLC, ICP-MS, GC-MS, TGA etc.), precum și teste de microbiologie, iradiieri tehnologice pentru conservarea unor obiecte aparținând patrimoniului cultural mobil. Oferta institutului îmbracă o largă „paletă” de activități, de la promovare de proiecte naționale și internaționale în colaborare, la studii și servicii de cercetare științifică, și până la servicii de investigații de rutină pentru care o parte dintre laboratoare au deja o recunoaștere oficială/acreditare națională sau internațională.

Prezentarea se va axa pe un „concentrat” de informații la zi, utile interfeței arheologie/arheometrie, punând în evidență, metodă de metodă, avantajele, dezavantajele, limitările, noutățile și unele rezultate noi, cu exemple concrete și sugestii de abordare a colaborărilor multidisciplinare, văzute prin prisma utilizatorilor sau a specialiștilor potențial interesați.

Aplicarea metodelor de spectroscopie moleculară pentru caracterizarea unor probe arheologice – Maria-Mihaela Manea, Marian Virgolici (IFIN-HH)

Metodele de spectroscopie moleculară de infraroșu și Raman (FTIR și FT-Raman) sunt printre cele mai utilizate metode în majoritatea laboratoarelor din muzee, contribuind direct la interesul crescut din prezent pentru substanțele organice și anorganice în artă și arheologie. Spectroscopia de infraroșu și Raman sunt două tehnici complementare ce pot furniza informații despre structura moleculară, în scopul de a caracteriza și identifica substanțe pe baza unor „amprente” spectrale caracteristice (eng. „fingerprinting”), fie prin analiza directă complet nedistructivă (*in situ*), fie pe cantități mici de probă.

Lucrarea de față prezintă studii cu privire la ceramică în vederea identificării pigmentilor albi și caracterizării structurii moleculare și identificării originii geologice non-distructiv prin două metode – spectroscopia Raman cu transformata Fourier (FT-Raman) și analiza multivariată a datelor spectrale pentru o serie de probe de chihlimbar arheologic provenind din colecțiile MNIR.

Pentru caracterizarea structurii moleculare, a fost utilizat spectrometrul FTIR/FT-Raman Bruker Vertex 70, cu detectori răciți cu azot lichid și echipat cu două sonde mobile: sonda MIR și sonda FT-Raman pentru teste nedistructive și fără contact.

Reevaluări arheometrice în Paleoliticul superior din România: implicații și perspective – Mircea Angheliniu (UV Târgoviște)

Cercetarea arheologică a societăților de vânători-culegători paleolitice solicită, din rațiuni multiple (e.g. complexitatea proceselor de formare și gradul precar de conservare a siturilor pleistocene, specificul economic și cultural al acestor comunități etc.), o investiție majoră în termeni de metode arheometrice *sensu lato*. Din nefericire, în arheologia Paleoliticului din România, această investiție a rămas nepermis de modestă, cu consecințe dramatice pentru soliditatea și precizia eșafodajului cronologic și, implicit, pentru înțelegerea dinamicii culturale a epocii. În fapt, această deficiență majoră, corelată cu prelungita inaniție teoretică și financiară și cu miopia metodologică, a conturat un profil fals original, în termeni de cadru crono-cultural, pentru ansamblul Paleoliticului din România, oscilând între protocronie și spectaculoase defazaje culturale în raport cu realitățile documentate în ansamblul Europei.

Reevaluările din ultimul deceniu – arheometrice, paleoclimatice, paleotehnologice – au modificat însă radical această imagine, conturând un cadru crono-cultural mai puțin original, însă mai coerent și mai consistent în termeni de cronologie. În paralel cu reevaluarea vechilor colecții, noile estimări cronometrice (radiocarbon, OSL, TL, ISRL), dublate de analize de paleomediu (geochimia solului, susceptibilitate magnetică etc.), au condus la o reajustare de proporții a cadrului crono-cultural acceptat. Câteva studii de caz recente (Banat, Bazinul Ceahlău) demonstrează potențialul uriaș al acestui set de metode pentru înțelegerea proceselor de formare a siturilor paleolitice și pentru estimarea cronologiei lor.

Analiza arheometrică a ceramicii Cucuteni C din estul României – Florica Mățău (DCI-DȘ, UAIC Iași), Valentin Nica (FF-UAIC Iași), Iuliana-Gabriela Breabăn (CERNESIM-UAIC Iași), Mitică Pintilei (FGG-UAIC Iași), Alexandru Stancu (FF-UAIC Iași)

În general, studiile arheologice dedicate ceramicii Cucuteni C au considerat această categorie ceramică drept un indicator al contactelor pe care comunitățile locale Cucuteni-Tripolie le-au stabilit cu

populațiile din zona de stepă și silvostepă, fiind definită ca un *import, pătrundere răsăriteană* sau *influență*. Identificarea ceramicii Cucuteni C se realizează atât pe baza degresantului specific (reprezentat, în principal, de cochilii pisate), cât și a parametrilor stilistici și morfologici care o diferențiază de ceramica pictată cucuteniană.

Studiul de față prezintă rezultatele microscopice, mineralogice și chimice obținute pe un set de fragmente ceramice selectate din mai multe situri din estul României, astfel încât să reprezinte diversitatea stilistică și tipologică a ceramicii Cucuteni C pentru fiecare etapă a culturii Cucuteni.

Investigațiile arheometrice ale ceramicii au urmărit recunoașterea compoziției fazale, a *fabric*-ului, a compoziției chimice și mineralogice, dar și a microstructurii pentru determinarea caracteristicilor tehnologice și pentru identificarea posibilelor surse de materie primă. Cea dintâi caracteristică se referă la tipurile de minerale, îndeosebi minerale argiloase, și la materialul organic care intră în compoziția pastei ceramicii, iar *fabric*-ul (*microfabric*-ul) se referă la structura (microstructura) exprimată prin granulometria pastei ceramice și textura (microtextura) ce se referă la dispunerea mineralelor și a materiei organice în interiorul pastei. Ambele caracteristici au fost analizate prin realizarea unor secțiuni subțiri, care au fost analizate prin microscopie optică în lumină polarizată. Datele privind compoziția mineralogică au fost completate prin analize de difracție de raze X (XRD), necesare pentru determinarea temperaturii de ardere a ceramicii. Pentru analiza compoziției chimice au fost realizate analize de spectrometrie de masă cuplată inductiv și ablație laser (LA-ICP-MS). Compoziția chimică, prin identificarea elementelor majore, a oferit informații despre diferențe de tehnologie dintre tipurile ceramice analizate, în timp ce elementele minore și urmă, inclusiv *terrae*-le rare (REE), au fost utile pentru diferențierea între posibilele surse de argile utilizate ca materie primă.

Comparație între vârstele obținute prin datare cu radiocarbon și cele obținute prin analiza dendrocronologică pe probe de inele de copaci pentru ultimii aproximativ 1000 ani AD – Tiberiu Sava (IFIN–HH), Ionel Popa (ICAS Suceava), Gabriela Sava, Iuliana Stanciu, Corina Simion, Oana Gâza, Doru Păceșilă, Maria Ilie, Bianca Ștefan, Alexandru Vasiliu, Vasile Moșu (IFIN–HH)

Comunicarea prezintă rezultatele recente ale comparației dintre vârstele calibrate radiocarbon (IntCal 13) și cele obținute prin analiza dendrocronologică pe 25 de probe de inele de copaci, ce se întind pe o perioadă de aproximativ 1000 de ani, respectiv 1000–1950 AD. Probele provin din regiunea de nord a Moldovei și fac subiectul colaborării dintre institutele IFIN–HH și ICAS Suceava. Această comparație este destinată evaluării totale a proceselor de datare/calibrare ce se desfășoară în Laboratorul RoAMS, iar diferențele găsite vor fi supuse unor investigații viitoare.

LISTA ABREVIERILOR AFILIERILOR INSTITUȚIONALE

ANA Chișinău – Agenția Națională Arheologică, Ministerul Culturii, Chișinău, Republica Moldova
 CCA–ON Iași – Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” – Academia Română, Filiala Iași
 CERNESIM–UAIC Iași – Centrul de Studii în Știința Mediului pentru Regiunea de Dezvoltare NE, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
 CI – Cercetător independent
 CM Arad – Complexul Muzeal Arad
 CNAIR București – Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere, București
 CNBAR – Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, București
 CNM Astra Sibiu – Complexul Național Muzeal „Astra”, Sibiu
 CNMCD Târgoviște – Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște
 CSOMM–UBB Cluj – Centrul de Studii ale Orientului Mijlociu și Mediteranei – Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
 DAI Berlin – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin, Germania

- DAI-RGK – Deutsches Archäologisches Institut – Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt/Main, Germania
- DCI-DS, UAIC Iași – Departamentul de Cercetare Interdisciplinară – Domeniul Științe, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
- DJC Dâmbovița – Direcția Județeană pentru Cultură Dâmbovița, Târgoviște
- DJC Prahova – Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național Prahova, Ploiești
- FF-UAIC Iași – Facultatea de Fizică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
- FGG București – Facultatea de Geologie și Geofizică, Universitatea București
- FGG-UAIC Iași – Facultatea de Geografie și Geologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
- FIB – Facultatea de Istorie, Universitatea București
- FU Berlin – Freie Universität, Berlin, Germania
- IA-ANȘ Ucraina – Institutul de Arheologie al Academiei Naționale de Științe, Kiev, Ucraina
- IAB – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- IAIAC – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
- IA-UEL Budapesta – Institutul de Arheologie al Universității de Știință Eötvös Loránd, Budapesta, Ungaria
- ICAS Suceava – Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Silvicultură „Marin Drăcea”, Câmpulung Moldovenesc
- ICEM-GS – Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
- ICSU Sibiu – Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu
- IFIN-HH – Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, București
- IFPA-ETH Zürich – Institutul de Fizică a Particulelor și Astrofizică, Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich, Elveția
- INAM Sofia – Institutul Național de Arheologie cu Muzeu, Sofia, Bulgaria
- INCD-DD – Institutul Național de Cercetare Dezvoltare „Delta Dunării”, Tulcea
- INP – Institutul Național al Patrimoniului, București
- IPC-AȘM Chișinău – Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Centrul de Arheologie, Chișinău, Republica Moldova
- IS-ER București – Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București
- IS-ER Cluj – Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, Cluj-Napoca
- MB Brăila – Muzeul Brăilei „Carol I”, Brăila
- MB Suceava – Muzeul Bucovinei, Suceava
- MCDR Deva – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
- MC Mangalia – Muzeul de Istorie și Arheologie Callatis, Mangalia
- MCR Sf. Gheorghe – Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe
- MDJ Călărași – Muzeul Dunării de Jos, Călărași
- MINAC – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- MJ Argeș – Muzeul Județean Argeș, Pitești
- MJ Botoșani – Muzeul Județean Botoșani, Botoșani
- MJ Buzău – Muzeul Județean Buzău, Buzău
- MJIA Maramureș – Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare
- MJIA Prahova – Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești
- MJ Vâlcea – Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea
- MMB – Muzeul Municipiului București
- MNB Timișoara – Muzeul Național al Banatului, Timișoara
- MN Brukenthal – Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
- MNIM Chișinău – Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
- MNIR – Muzeul Național de Istorie a României, București
- MNIT – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
- MO Craiova – Muzeul Olteniei, Craiova

MRPF Turnu Severin – Muzeul Regiunii Porțile de Fier, Drobeta-Turnu Severin
UAIC Iași – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
U Bayreuth – Universitat Bayreuth, Germania
UBB Cluj – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
U Chișinău – Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
U Debrecen – Debreceni Egyetem, Debrecen, Ungaria
U Edinburgh – University of Edinburgh, Marea Britanie
ULIM Chișinău – Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
UPS Chișinău – Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova
U Sibiu – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
U „Spiru Haret” – Universitatea „Spiru Haret”, București
U „Școala Antropologică Superioară” Chișinău – Universitatea „Școala Antropologică Superioară”,
Chișinău, Republica Moldova
UT „Gh. Asachi” Iași – Universitatea Tehnică „Gheorge Asachi”, Iași
UV Târgoviște – Universitatea „Valahia”, Târgoviște
UVest Timișoara – Universitatea de Vest, Timișoara